

Samiske institusjoner og det sivile samiske samfunn

Sametingsrådets melding om samisk institusjonsutvikling

Foto: Roger Persson, Várjjat Sámi Musea

Ávjovárgeaidnu 50
N-9730 Karasjok/Kárášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
Telefaks +47 78 47 40 90
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

Sisdoallu / Innholdsfortegnelse

1. Innledning, begrepsavklaring og tilnærming.....	4
2. Utgangspunkter.....	6
2.1 Demokrati.....	6
2.2 Kunnskap.....	7
2.3 Kapasitet.....	8
3. Rettslig og politisk grunnlag.....	9
4. Status for samiske institusjoner.....	11
4.1. Direkte tilskudd.....	11
4.2. Søkerbaserte tilskudd.....	11
4.3. Avtaler.....	12
4.3.1. Hovedavtale med samiske kunstnerorganisasjoner.....	12
4.3.2. Hovedavtale i duodji.....	12
4.4. Samiske språksentre.....	12
4.5. Samiske kultursentre.....	13
4.6. Museer.....	15
4.7. Teater og Filmsenter.....	17
4.7.1. Beivvváš Sámi Teáhter AS.....	18
4.7.2. Áarjelsaemien teatere / sydsamisk teater.....	18
4.7.3. Internasjonalt samisk filmsenter.....	19
4.8. Festivaler.....	19
4.8.1. Riddu Riđđu.....	19
4.8.2. Márkomeannu.....	20
4.8.3. Påskefestivalen i Karasjok.....	20
4.8.4. Samisk musikkfestival i Kautokeino.....	21
4.8.5. Sámi Filbmafestivála.....	21
4.8.6. Beivveálgu.....	21
4.9. NRK Sámi Radio.....	21
4.10. Helse og sosial.....	22
4.11. Næring.....	23
4.12. Kunnskapsproduksjon og utdanning (Kompetansesentre, forskning, utredning, høyere utdanning).....	24
4.12.1. Universitetet i Tromsø.....	24
4.12.2. Sámi allaskuvla / Sámi University College.....	24
4.12.3. Kompetansesenteret for urfolks rettigheter (Gáldu).....	25
4.12.4. Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift (ICR).....	25
4.12.5. Høgskolene i Bodø og Nord-Trøndelag.....	26
5. utfordringer.....	27
5.1. Selvstendighet og autonomi.....	27
5.2. Selvbestemmelse og budsjettammer.....	27
Prioriterte tiltak:.....	28
5.3. Selvbestemmelse og organisering.....	28
5.3.1. Institusjoner hvis hoveddel av driftstilskuddet bevilges av Sametinget.....	29
Prioriterte tiltak:.....	31
5.3.2. Statsfinansierte samiske institusjoner.....	32
5.3.2.1. Høyere utdanning, forskning og kunnskapsformidling.....	32
5.3.2.2. NRK Sámi Radio.....	32
Prioriterte tiltak:.....	33
5.3.2.3. Interesseorganisasjoner og generelle kulturtiltak.....	34
5.4 Styrke og mangfold.....	34
5.4.1 Kultursentre, språksentre, museer, festivaler og næringsinstitusjoner.....	34
Prioriterte tiltak:.....	38

5.4.2. Høyere utdanning, forskning og kunnskapsformidling	38
Prioriterte tiltak:	41
5.4.3 Helse- og sosial.....	41
Prioriterte tiltak:	42
5.5 Samhandling	42
5.6 Finansiering av nye bygg	43
6. Økonomiske og administrative konsekvenser.....	45

1. Innledning, begrepsavklaring og tilnærming

Den overordnede målsettingen for Sametingsrådets arbeid med samisk institusjonsutvikling er:

- å styrke og utvikle samiske institusjoner på sentrale samfunnsområder som grunnlag for samisk demokrati, kunnskap og kapasitet i og for det samiske samfunnet.

Sametinget har per i dag både utøvende lovforvaltende myndighet (i henhold til kulturminneloven, plan- og bygningsloven, sameloven og opplæringsloven), utøvende økonomisk bevilgningsansvar (tilskuddsforvaltning), og ansvar for samiske institusjoner.

Sametingsrådet ser for seg en utvikling som innebærer mer lovforvaltningsmyndighet innenfor sentrale samiske samfunnsområder. Dette fordrer rutiner og prosedyrer for konsultasjoner og forhandlinger med statlige myndigheter, ikke minst reelle årlige budsjettforhandlinger som muliggjør en utvikling av Sametingets rolle som politikktutvikler og myndighetsutøver.

Denne meldingen vil omhandle utviklingen av samiske institusjoner og deres betydning for styrking og utvikling av det samiske demokratiet, kompetanseproduksjon og kapasitetsbygging i det samiske samfunnet. Meldingen vil ha fokus på institusjoner forstått som virksomheter med en innretning som bygger på lover eller vedtekter, som opererer i faste regelstyrte former, og som i stor grad er av allmenn karakter med preg av å ha et særskilt samisk samfunnsformål. Dette innebærer at denne meldingen ikke vil omhandle samiske frivillige og ideelle medlemsforeninger, og heller ikke privateide aksjeselskaper som for eksempel samiske forlag og aviser. Det vil likevel bli gitt en kort gjennomgang av spørsmål knyttet til de økonomiske støtteordningene for frivillige og ideelle samiske medlemsforeninger i kapittel 5.3.2.3. I noen sammenhenger vil også meldingen berøre virksomheter hvor det kan være vanskelig å avgjøre om det dreier seg om en medlemsforening, en privat virksomhet eller en virksomhet med offentlig karakter. Statlige samiske skoler omtales ikke i denne melding da Sametinget i sak 08/08 har besluttet å gjennomføre en utredning vedrørende fremtidig forvaltningsmodell av statlige samiske videregående skoler. Andre statlige samiske skoler bør eventuelt vurderes i en slik utredning.

Denne meldingen operer med to ulike former for samiske institusjoner: i) institusjoner der Sametinget fordeler hoveddelen av eller hele driftstilskuddet, og ii) institusjoner der statlige myndigheter fordeler hoveddelen av eller hele driftstilskuddet.

Sametingsrådet betrakter samiske institusjoner som virksomheter som springer ut av og fungerer i en samisk samfunnssammenheng og samisk offentlighet. Alle samfunn er i stor grad bygget opp av et sett med ulike institusjoner, med de variasjoner det innebærer. Institusjoner er derfor helt sentrale brikker for å oppnå sterke, fungerende og utviklende samfunn. Dette er også tilfellet for det samiske samfunn. Oppbyggingen og utviklingen av det samiske samfunnet krever vilje og evne til å etablere og videreutvikle egne institusjoner.

Sametingsrådets institusjonspolitiske mål er å legge forholdene til rette for at samiske institusjoner skal være sentrale aktører og premissleverandører for samisk samfunns- og demokratiutvikling. Gjennom samisk institusjonsutvikling vil den samiske sivile offentlighet i større grad ha kontroll og styring over egen språk-, kultur- og samfunnsutvikling.

Sametingsrådet ser på institusjonsutvikling som en viktig del av infrastrukturetableringen i samiske områder. Sametingsrådet legger opp til at denne meldingen etablerer grunnlaget for det strategiske institusjonspolitiske og budsjettrelaterte arbeidet i Sametinget.

Den moderne samiske institusjonsbyggingen startet først på 1970-tallet. Undervisning i samisk ble slått fast som en rett i 1967 og et samisk gymnas kom samme året i stand i Karasjok. I 1973 ble kunnskaps- og kulturinstitusjonen Sámi Instituhtta/Nordisk samisk institutt opprettet i Kautokeino. Det utviklet seg seinere til et mer rendyrket forskningsinstitutt. I 1975 fikk Sámiid Vuorká-Dávvirat/De samiske samlinger i Karasjok, som var stiftet som en medlemsforening så tidlig som i 1939, offentlig driftstilskudd fra Kulturdepartementet. Samisk utdanningsråd ble nedsatt som et rådgivende organ for samisk skoleutvikling for Kirke- og undervisningsdepartementet i 1975. Avisa Ságat, som var etablert allerede i 1956, ble ukeavis i 1975. Sameradioen ble etablert som en del av NRK i Karasjok i 1976, og Sámi Áigi, som seinere gikk over i Min Áigi og senere Ávvir (2008), ble etablert i 1979. Utover 1980-tallet ble det etablert flere mindre private og kommunale museer og kultursentre som Saemien Sijte, Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum, Deanu Musea/Tana museum, Guovdageainnu gilišillju /Kautokeino bygdetun, Sijti Jarne og Dáiddaguovddáš /Samisk kunstnersenter.

Sameloven av 1987 med opprettelsen av Sametinget i 1989 innebar en ny retning i samepolitikken og la dermed grunnlaget for en ny samisk offentlighet. Fra 1990-tallet ble flere nye samiske institusjoner etablert, som Sámi allaskuvla/Sámi University College, Beavváš Sámi Teáhter, Árran - julevsáme guovdásj/lulesamisk senter, Ája sámí guovddáš/samisk senter, Várdobáiki sámí guovddáš/samisk senter, samiske språksentre, samiske museer, samiske festivaler og samiske kulturarrangementer. De siste årene har også staten gått inn og etablert egne samiske sentre organisert som statlige forvaltningsorganer med særskilte fullmakter. Dette gjelder Gáldu – Álgobmotvuolgatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš / Kompetansesenteret for urfolks rettigheter og Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš /Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindriften. Det kan også være grunn til å mene at Finnmarkseiendommen kan betraktes som en samisk institusjon, selv om den rettslig sett har store likhetstrekk med en privat grunneier. Finnmarkseiendommen er imidlertid et selvstendig rettssubjekt av sitt slag og har verken eiere eller medlemmer; den nærmest kjente sammenlignbare organisasjonsformen vil derfor være en stiftelse.

I kapittel 2 gis det en nærmere omtale av utgangspunkt og overordnede målsettinger for Sametinget i utviklingen av samiske institusjoner.

I kapittel 3 behandles det rettslige og politiske grunnlaget for utviklingen av samiske institusjoner.

I kapittel 4 foretas det en gjennomgang av statusen for samiske institusjoner.

I kapittel 5 omtales utfordringene og tiltakene for utviklingen av samiske institusjoner.

Kapittel 6 drøfter kort de økonomiske og administrative konsekvensene av meldingen.

2. Utgangspunkter

Som skissert i kapittel 1 har det de siste 20 årene vært en viss utvikling mot flere og sterkere samiske institusjoner. Til tross for dette kan ikke det samiske samfunnet kalles et institusjonalisert samfunn. Bildet preges av at det er noen få og markante samiske institusjoner på noen samfunnsområder, som innenfor politikk, media og utdanning, og flere små og ressursvake institusjoner innenfor andre områder som kultur, språk, museum og festivaler.

2.1 Demokrati

På mange måter kan det sies at utviklingen mot et moderne demokrati i det samiske samfunnet ble formalisert og fikk ny fart og retning ved det første valget til Sametinget i 1989. Etableringen av Sametinget har virket til framveksten av en ny samisk offentlighet som utfordrer og endrer de tidligere dominerende meningsfellesskapene. Sametingets virksomhet har formalisert og effektivisert relasjonen mellom offentlige myndigheter og det samiske folk. Samtidig har den samiske politiske diskurs og det samiske samfunn generelt fått tilført en ny dimensjon som bidrar til ytterligere politisk handlekraft og drivkraft. Parallelt har samenes folkevalgte og politiske organ bidratt til en vitalisert politisk dynamikk i det samiske samfunnet, ved at den interne politiske refleksjon har fått et nytt og demokratisk utgangspunkt å forholde seg til.

Til tross for dette kan den nye demokratiske samiske offentligheten innebære visse elementer av standardisering i hvordan samiskhet uttrykkes, synliggjøres og oppfattes. En slik standardisering vil kunne medføre en underkommunisering av variasjonene i det samiske samfunnet. Samtidig er et visst monn av standardisering på sett og vis nødvendig for at det samiske folk skal ha mulighet til å framstå som en politisk enhet i nasjonale og internasjonale fora. Likeledes innebærer en standardisering at det stilles nye krav og forventninger til hvordan debatt og meningsbæring i det samiske samfunnet skal foregå. Det samiske demokratiske samfunn har i denne sammenheng et stort ansvar i å føre den politiske debatt og sette dagsorden i forhold til Sápmis rike variasjon og mangesidighet. Derfor må det samiske samfunn gis reelle muligheter til å møte kravene og forventningene en ny samisk og politisk offentlighet skaper. Om ikke det skjer, vil både enkeltpersoner og grupper kunne få en forsterket opplevelse av å bli usynliggjort og glemt. Behovet for en samisk institusjonsutvikling må derfor helt klart forstås i lys av den naturlige demokratiske utvikling i Sápmi.

En viktig betingelse for en ny og fungerende samisk offentlighet og et samisk demokrati, er at det finnes institusjoner som virker til meningsutveksling, meningsdanning og informasjonsflyt. Men med få og svake samfunnsinstitusjoner mellom Sametinget som et folkevalgt organ og det enkelte individ, blir demokratiet sårbart. En slik situasjon bidrar til at Sametinget lett kan oppfattes som fjernt, byråkratisk og lite relevant. Om det ikke samtidig finnes moderne og sterke institusjoner som er i dialog med, påvirker og er premissleverandører for den politikk Sametinget skal føre, vil det samiske demokratiet svekkes.

Sametinget innebærer i seg selv en institusjonalisering av politisk meningsdanning og politikkutforming. Dette vil kunne medføre at enkeltindivider finner det vanskelig å nå fram, bli hørt og få ønsket bistand og hjelp fra et system som har etablerte rutiner, prosedyrer og prosesser for beslutningstaking. Sametinget som politisk system kan derfor lett slites på den ene siden mellom forventningene om å opptre som ombud for enkeltpersoners behov, ønsker og utfordringer, og på den andre siden å være en utvikler og utøver av overordnet samepolitikk. Balansen mellom disse hensynene er i og for seg ikke et særphenomen for Sametinget som politisk system. Alle folkevalgte representanter og organer vil måtte forholde seg til både enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner. Valgkanalen er selvsagt alltid en helt nødvendig forutsetning for et hvert demokratisk system. Den særlige utfordringen i det samiske samfunnet er imidlertid at institusjonene, som fungerer som en kobling mellom det politisk besluttende system og enkeltpersoner eller lokale uformelle nettverk, er få, spredte og svakt utviklede. I en slik situasjon kan avstanden og relasjonen

mellom Sametinget som politisk system og det samiske samfunnet fort oppleves som særlig stor og lite meningsfull. En slik situasjon er en betydelig utfordring for Sametingets legitimitet, det samiske demokratiet, og i siste instans også det samiske samfunnets mulighet til å bevare og utvikle kultur, identitet, språk, næringer, rettigheter etc.

Sametingsrådet ser derfor utviklingen av samiske institusjoner innenfor alle samfunnsområder som en grunnleggende forutsetning for byggingen av det samiske demokratiet og det samiske samfunnet.

2.2 Kunnskap

Samene har levd og lever under ulike vilkår i Sápmi. Selve eksistensen og tilværelsen til samene påvirkes på den ene siden av lokale endrings- og tilpasningsprosesser, og nasjonal og global utvikling på den andre. Fleksibilitet, omstillingsevne, kontinuitet og fornyelse er sentrale begreper for vern og utvikling av det samiske samfunn. For noen grupper i det samiske samfunn har utviklingen av den nye samiske offentligheten vært en selvfølge, mens for andre har samfunnsendringer medført dilemmaer og opplevelser av å ikke mestre en ny tid. Forandringstakten er i dag stor. Noen endringer skjer gradvis, mens andre har karakter av kvalitative sprang. Dette fordrer store krav til tilpasninger. For det samiske folk gir dette utfordringer som må knyttes opp til kunnskap for å kunne fortolke og styre over egen livssituasjon og samfunnsutvikling. Det er derfor et økende behov for at det samiske folk deltar på internasjonale og nasjonale beslutningsarenaer. For dette kreves det kunnskap om politiske beslutningsprosesser, endring, forming og årsakssammenhenger innenfor samfunn, kultur og miljø.

Endringene av livsgrunnlag og samfunnsliv i samiske områder skjer i dag kanskje raskere og mer omfattende enn noen gang før. Dette stiller store krav til kunnskap for å kunne påvirke vår livssituasjon. For å planlegge for fremtiden må vi møte endringene vi utsettes for, gjennom å styrke og sikre vår egen tradisjonskunnskap, egne kunnskapsinstitusjoner og politiske apparater. Dette stiller store krav til det samiske samfunn for å fortsatt være den største premissleverandør for egen samfunnsutvikling. Samenes tradisjonelle bosetningsområder står i dag overfor historiens kanskje største endringer hva gjelder ressursutnyttelser, klimaendringer og teknologiske nyvinninger. Det samiske samfunnet risikerer å være den store taperen både ved at naturgrunnlaget endres og ved at store industriinteresser tar seg fram til fortrenghet for samenes livsgrunnlag. For å gjøre de riktige valgene er kunnskap, og kunnskap som formidles og debatteres i det offentlige rom, avgjørende viktig for den fremtidige samiske samfunnsutviklingen.

I enhver sammenheng hvor kunnskap produseres og formidles vil spørsmål om institusjoner være viktige. Til dette hører den betydningen samiske kunnskapsinstitusjoner har for at kunnskap om samisk kultur og samfunnsutvikling tilflyter samfunnet generelt og i større grad inngår i befolkningens og offentlighetens allmennkunnskaper. Kunnskap er nøkkelen til innflytelse når beslutninger av betydning for fremtidens samiske samfunn tas. I den sammenheng vil det være viktig å stille spørsmål om hvorvidt det som er etablert eller eksisterer av ulike typer kunnskapsinstitusjoner fungerer eller kan fungere som kritiske, balanserte og etterrettelige instanser for demokratisk utvikling i det samiske samfunn.¹

Det er blant annet i en slik sammenheng og gjennom institusjonsutvikling, at samene som et eget folk kan forene vitenskapelig og tradisjonell kunnskap. Dette er også en mulighet til å aktualisere tradisjonell kunnskap og kommunisere dens nytteverdi. Det er viktig å understreke at tradisjonskunnskap ikke er avhengig av vitenskapelige resonnementer for å overleve. Tradisjonskunnskap lever tvert imot i beste velgående og er like relevant i dag som for generasjoner siden. Det er denne type kunnskap som har muliggjort en levemåte nært tilknyttet naturen og sikret

¹ Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: "Samisk offentlighet og makt", i Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

samisk bosetning i Sápmi i flere tusen år. På den andre siden kan vitenskapen åpne for nye muligheter og gi rom for tradisjonell kunnskap i forskning, moderne undervisning og andre globale problemstillinger som klimaendring og balansert ressursutnyttelse. Samtidig bidrar vitenskapen til å gi tradisjonell og historisk kunnskap et vern som kan sikre og utvikle samenes nedarvete kunnskaper. Det samiske folk er fortsatt inne i en fase av samfunnsbygging. Sametingsrådet betrakter tradisjonell kunnskap som byggesteinene i fremtidens samiske samfunn. Samiske institusjoner skal sammen med muntlige overleveringer bidra til å ta vare på og sørge for at tradisjonell kunnskap lagres, anvendes og overføres fra generasjon til generasjon.

2.3 Kapasitet

En samfunnsbygging tuftet på demokrati, institusjoner og kunnskap avhenger av en lang rekke forhold. For å kunne bestemme og delta i beslutningsprosesser, styrke og utvikle kunnskap, samt etablere og videreutvikle institusjoner, forutsettes kapasitet i form av økonomiske og menneskelige ressurser. Dette innebærer kapasitetsbygging på alle nivåer i det samiske samfunn. Kapasitetsbygging kan forstås som et samlebegrep for å legge til rette for og bygge bærekraftige og robuste kunnskapsmiljøer og kulturinstitusjoner.

Det samiske samfunnets evne til å verne og utvikle sin kultur og kulturarv, sine tradisjoner, næringer, og sitt språk, avhenger av at det finnes institusjoner med evne til å analysere og formidle sammensatte historiske, kulturelle, miljø- og samfunnsmessige forhold. Det forhold at samer som blir berørt av administrative og politiske tiltak skal konsulteres av aktuelt myndighetsnivå, tilsier et behov for kapasitet til å delta. Dette innebærer kompetanse og kapasitet på en lang rekke forhold som strekker seg over hele det tverrfaglige felt. Det samiske samfunnet trenger derfor mange solide kunnskapsinstitusjoner som bidrar til å bygge opp den tverrfaglige kapasiteten i Sápmi. For å delta i den generelle samfunnsutviklingen, må det samiske samfunn inneha kapasiteten som kreves for å henge med i utviklingen. Skal vi evne å møte disse endringsprosessene på egne premisser er det samiske samfunnet avhengig av ressurssterke institusjoner.

Ofte er det slik at utvikling av kompetanse og kapasitet forutsetter nettopp en viss kompetanse og kapasitet. Å skape en slik positiv endringsspiral er i seg selv ressurskrevende. På flere områder er det i dag svært utfordrende og krevende å delta i alle prosessene og forholde seg til alle konsekvensene av ulike forslag og tiltak. Samtidig koster det å gjennomføre vedtatte tiltak. Dette fordi det i så stor grad er mangel på institusjonell, faglig og økonomisk kapasitet i det samiske samfunnet.

Det forhold at det samiske samfunn er relativt lite og spredt over store områder med sårbar institusjonsstruktur, gjør at det på samfunnsområder som i stor grad reguleres av markeds mekanismer med tilbud og etterspørsel, ikke finnes et nødvendig minimumsplatå. Dette kan dreie seg om utdanning (studentgrunnlag), kursvirksomhet, utredningsvirksomhet, mediemangfold og læremiddelutvikling. For sikring og bygging av kapasitet på slike samfunnsområder vil det derfor være mer påkrevd med en aktiv politikk for institusjonsutvikling innefor det samiske samfunnet enn hva en ellers tenker seg i samfunnet for øvrig. Situasjonen er imidlertid den at mens det har vært stor grad av institusjonsbygging i det norske samfunnet, der det stadig etableres nye offentlige finansierte institusjoner som i hovedsak virker i og for det norske samfunnet, er en tilsvarende utvikling svak i det samiske samfunnet. Sametingsrådet ser derfor samisk institusjonsbygging med nødvendige økonomiske og menneskelige ressurser som avgjørende viktig for kapasitetsbyggingen i det samiske samfunnet.

3. Rettslig og politisk grunnlag

Som samenes folkevalgte organ i Norge er Sametingets mål å arbeide for anerkjennelse av samenes grunnleggende rettigheter, samt ivareta og styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv.

I Grunnloven § 110a heter det: *Det påligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.*

FNs erklæring om urfolks rettigheter, som ble vedtatt av FNs Generalforsamling i 2007, innebærer en anerkjennelse av urfolks menneskerettigheter og grunnleggende friheter. Erklæringen anerkjenner uttrykkelig urfolks rett til selvbestemmelse, herunder det samiske folkets rett til fritt å bestemme over egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. Denne rettigheten innebærer også retten til fritt å bestemme over sin politiske stilling.

Urfolkserklæringen er politisk bindende for statene. For samene følger selvbestemmelsesretten imidlertid også av Konvensjon om sivile og politiske rettigheter og Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966 artikkel 1 (SP/ØSK artikkel 1). Konvensjonene er ikke bare juridisk bindende for statene, men er også gjort til norsk rett med forrang framfor annen lovgiving, jf. menneskerettsloven § 2-3. Det er fortolkningen av ordlyden i SP/ØSK artikkel 1 som danner det rettslige utgangspunkt og rammeverk rundt det materielle innholdet i selvbestemmelsesretten, slik den er formulert i urfolkserklæringen og i forslaget til nordisk samekonvensjon. Det materielle innholdet i selvbestemmelsesretten må i praksis utformes som et resultat av en gradvis og dynamisk internasjonal fortolkning av disse folkerettsinstrumentene. Det materielle innholdet i selvbestemmelsesretten vil komme til uttrykk på ulike måter avhengig av situasjonen det angjeldende folk eller urfolk er i. Det er ikke opp til det enkelte land å fritt fortolke, avgrense og definere urfolks rett til selvbestemmelse i strid med det synet FNs medlemsstater har gitt uttrykk for i FNs erklæring for urfolks rettigheter. Dette ville i så fall kunne bidra til å undergrave selve meningen med både selvbestemmelsesretten og folkeretten som sådan.

Styrking og utvikling av egne institusjoner er et sentralt område for utøvelsen av samisk selvbestemmelse. I urfolkserklæringen er urfolks institusjoner omtalt i flere av artiklene. I artikkel 5 heter det blant annet at urfolk har rett til å opprettholde og styrke sin politiske, rettslige, økonomiske, sosiale og kulturelle institusjoner. Dette følges opp i artikkel 20 hvor det blant annet heter at urfolk har rett til å opprettholde og utvikle sine politiske, økonomiske og sosiale systemer og institusjoner, for å sikre seg nyttiggjøringen av egne muligheter og egen utvikling, og for fritt å kunne delta i sine tradisjonelle og økonomiske aktiviteter. Videre heter det i artikkel 34 at urfolk har rett til å fremme, utvikle og opprettholde egne institusjonelle strukturer og særegne skikker, tradisjoner og sedvaner. I artikkel 14 fremkommer det at urfolk har rett til å etablere og kontrollere sine utdanningsystemer og institusjoner som fremmer deres eget språk på måter som er passende for deres kultur og læringsmetoder. Etter artikkel 16 skal urfolk kunne etablere sine egne medier på sitt eget språk.

ILO-konvensjon nr. 169 (ILO 169) om urfolk og stammefolk i selvstendige stater omhandler også urfolks institusjoner. I artikkel 2 framkommer det blant annet at regjeringen har ansvaret for utviklingen av, med deltakelse av vedkommende folk, samordnende og systematiske tiltak for å verne urfolks rettigheter, og garantere at deres integritet blir respektert. Slike tiltak skal omfatte virkemidler for å fremme full virkeliggjøring av disse folks sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter med respekt for deres sosiale og kulturelle identitet, skikker, tradisjoner og institusjoner. Etter artikkel 4 skal det også treffes særlige tiltak for å sikre vedkommende folks institusjoner.

Artikkel 27 nr. 3 krever at regjeringen anerkjenner urfolks rett til egne utdanningsinstitusjoner og utdanningsordninger, og at det avsettes nødvendige ressurser til dette formål.

Folkeretten gir klare forpliktelser for staten i å legge til rette for å styrke og utvikle samiske institusjoner. Forpliktelsen er særlig konkret og juridisk bindende for samiske utdanningsinstitusjoner. Sametingsrådet er av den klare formening at det fremdeles gjenstår mye før man har samiske institusjoner som gir grunnlag for sikring og utvikling av det samiske samfunnet. Forpliktelsene for å styrke og utvikle samiske institusjoner sammenholdt med statens konsultasjonsplikt og samenes rett til selvbestemmelse, nødvendiggjør derfor også at det må etableres budsjettprosedyrer som sikrer de økonomiske rammene til det samiske samfunnet og mulighetene til nødvendig institusjonsutvikling.

Urfolk har også rett til egen kulturarv og til å bruke og overføre kunnskap forbundet med historie, språk og kunnskapssystemer. Dette følger mest uttalt av urfolkserklæringens artikkel 11, 12, 13 og 31. Urfolk har rett til å synliggjøre, utøve, utvikle og lære om sin kultur og tradisjoner. Det følger også av dette at urfolk har rett til å opprettholde, bevare og ha tilgang til og kontroll over sine kulturminner. I tillegg har urfolk rett til å gjenbegrave sine levninger i tilfeller der levninger er blitt flyttet eller permanent forstyrret.

I konvensjonen om biologisk mangfold er kapasitetsbygging et gjennomgående tema, også i de oppfølgende vedtak til konvensjonen. Dette er særlig fremtredende i oppfølgingen av artikkel 8j der bevaring og utvikling av urfolks tradisjonelle kunnskaper, praksiser og fornyelser for det biologiske mangfoldet framheves.

Et viktig sluttdokument fra FNs konferanse om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992 er Agenda 21, hvis handlingsplan skal bidra til å gjøre samfunnsutvikling sosialt, økonomisk og økologisk bærekraftig. Handlingsplanen oppfordrer alle regjeringer til å lage nasjonale strategier for en bærekraftig utvikling. Agenda 21 gir retningslinjer for hvordan man kan oppnå en bærekraftig balanse mellom forbruk og befolkningsvekst og jordas økologiske kapasitet. Kapittel 26, pkt. 3, «Styrking av sentrale aktører,» omhandler urfolks rolle. Der heter det blant annet at regjeringene bør erkjenne at urfolks landområder forutsetter beskyttelse mot aktiviteter som skader miljøet. Urfolks rettigheter og plikter bør implementeres i nasjonal lovgivning. Landene kan også vedta lover og retningslinjer for å bevare sedvaner og urfolkenes råderett over jord, ideer og kunnskaper. Vedtaket legger stor vekt på bred folkelig deltakelse og på grupperes rett til delaktighet i prosesser som påvirker egen situasjon. I dette ligger forpliktelser om kapasitetsbygging i urfolkssamfunn for å kunne oppnå reell deltakelse fra urfolk i arbeidet for en bærekraftig utvikling.

4. Status for samiske institusjoner

Sametinget forvalter i dag en rekke tilskuddsordninger innenfor næringsutvikling, opplæring, språk, kultur, kulturvern og kulturminnevern, helse- og sosialtjenester, etc. Tilskuddsordningene er ett av flere virkemidler for å iverksette Sametingets politikk på de ulike sektorene. Derfor distribuerer Sametinget årlig ca 200 millioner kroner innenfor disse områdene for å styrke og bidra til den generelle kompetansehevingen i det samiske samfunn. En rekke samiske institusjoner er del av Sametingets tilskuddsordninger som i dag er fordelt over direkte tilskudd og søkerbaserte tilskudd. Nedenfor følger en generell omtale av flere av disse institusjonene. Omtalen er ingen fyllestgjørende statusgjennomgang, men mer en generell beskrivelse av institusjonenes aktiviteter og organisering. Beskrivelsene er basert på institusjonenes hjemmesider og innleverte rapporter.

4.1. Direkte tilskudd

For alle institusjoner og organisasjoner som får direkte tilskudd over Sametingets budsjett stilles det krav om at de utarbeider og oversender følgende til Sametinget: aktivitetsplan for inneværende år, regnskap og årsmelding for foregående år, samt budsjettbehov for kommende år. For institusjoner og organisasjoner skal den høyeste myndighet (årsmøtet) ha godkjent årsregnskap og årsmelding for foregående år.

Er ikke kravene for driftstøtten oppfylt og rapportering sendt Sametinget innen opplyst og fastsatt dato, kan ikke tilskuddsmottaker påregne driftsstøtte fra Sametinget. Tilbakebetaling av tilskudd til Sametinget kan kreves dersom mottaker ikke oppfyller kravene som forutsatt.

4.2. Søkerbaserte tilskudd

Søkerbaserte tilskuddsordninger forvaltet av tilskuddsstyret er samlet i en felles ordning med felles regelverk, jf. Sametingets vedtak i sak 43/07. Regelverket for søkerbaserte tilskudd er tilpasset statens økonomireglement. Reglementet pålegger Sametinget å sørge for en målrettet og effektiv tilskuddsforvaltning. I det ligger det også et krav om å ha kontroll- og dokumentasjonsordninger slik at bruken av midlene er betryggende dokumentert.

Sametingsrådet har fullmakt til å omdisponere inntil 20 prosent av avsatte midler i budsjettet til de enkelte søkerbaserte formål. Midlene skal disponeres innenfor rammen avsatt til Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger, og Sametingsrådet skal i budsjettåret informere Sametingets plenum om eventuelle omdisponeringer jf. sak 43/07.

For alle søkerbaserte tilskuddsordninger, bortsett fra virkemidler til møtelederskapets disposisjon, gjelder Sametingets overordnede regelverk for søkerbaserte tilskuddsordninger og de tildelingskriterier som fremkommer for den enkelte ordning i budsjettet. I tillegg gjelder følgende krav for alle:

Søknader må ligge innenfor Sametingets prioriteringer for det året det søkes, og Sametingets søknadsskjema skal benyttes. Tilskuddsmottaker skal levere regnskap og rapport over bruken av midlene. Regnskap over bruken av midlene skal bekreftes av minimum registrert revisor dersom tilskuddet overstiger kr 100 000. Dersom bruken av tilskuddet kan dokumenteres på annen betryggende måte, kan Sametinget fritta tilskuddsmottaker fra kravet om revisorbekreftelse.

4.3. Avtaler

4.3.1. Hovedavtale med samiske kunstnerorganisasjoner

Sametinget har i 2004 inngått en hovedavtale med samiske kunstnerorganisasjoner representert ved Samisk kunstnerråd. Formålet er å utvikle et godt og mangfoldig samisk kulturliv og å legge forholdene til rette for skaping og formidling av samisk litteratur, musikk, dans, teater, film, bildende kunst og kunsthåndverk. Kunstneravtalen omfatter omforente tiltak innenfor kunstområdet, som gjennomføres innenfor de økonomiske rammene som partene er blitt enige om.

4.3.2. Hovedavtale i duodji

Sametinget har i 2005 inngått en hovedavtale for duodjinæringen med duodjiorganisasjonene Landsorganisasjonen Sámiid Duodji og Duojáriid ealáhussearvi. Formålet med avtalen er å tilrettelegge for utvikling av en sterkere næringsrettet duodji, med økt lønnsomhet og økt omsetning av egenproduserte varer. En slik utvikling betinger at man fokuserer sterkt på kompetanseheving, produktutvikling, markedsføring og salg. Det fremforhandles en årlig næringsavtale for duodji med tiltak som tar sikte på en utvikling av næringen i samsvar med de politiske mål og retningslinjer som til enhver tid er vedtatt i Sametinget.

4.4. Samiske språksentre

Gjennom samiske språksentre sikres tilgjengeligheten til å lære og videreutvikle våre samiske språkferdigheter. De samiske språksentrene representerer en mulighet til å lære og utvikle samisk både muntlig og skriftlig, og er derfor viktige for språkets generelle vern og eksistens. De samiske språksentrene er viktige språkarenaer, spesielt der samisk språk står svakt.

Det er etablert i alt ni samiske språksentre i det samiske området i Norge. Disse er Isak Saba guovddáš / Isak Saba senter i Nesseby, Várdobáiki sámi guovddáš / Várdobáiki samisk senter på Evenes, Deanu Giellagáddi / Tana samiske språksenter, Sámi giella- ja kulturguovddáš Leavnnjas / Samisk språk- og kultursenter i Lakselv, Álttá Sámi Giellaguovddáš / Alta samiske språksenter, Sámi giellaguovddáš Gáivuonas / Samisk språksenter i Kåfjord, Moskvuonna Sámi giellaguovddáš / Samisk språksenter i Ullsfjord, Aajege – saemien gieles- jih mahtoearnge / Aajege samisk språk- og kompetansesenter i Røros, og Árran julevsáme guovdásj / Árran lulesamiske senter. Opprettelse av språksentrene er initiert av lokale aktører, og ideen bak opprettelsene har vært behovet for å samle ressursene og opprette språkarenaer.

Tana samiske språksenter er finansiert av Sametinget i Norge og Tana kommune, og er en del av SEG (Samisk Nærings- og Utredningssenter). Tana kommune, Nord-Lapplands kommunesammenslutning og Davvi Girji AS eier SEG. Alta samiske språksenter er et aksjeselskap lokalisert til Álttá siidas lokaler. Språksenteret i Tysfjord er en del av Árran lulesamiske senter som er en stiftelse. Språksenteret på Evenes er en del av Várdobáiki samisk senter som er organisert som et BA.

De resterende språksentrene i Kåfjord, Lakselv, Nesseby, Ullsfjord og Røros er kommunale og/eller fylkeskommunale språksentre med driftsstøtte fra Sametinget.

De samiske språksentrene gir tjenester både til den samiske befolkning og til kommunale og offentlige myndigheter. I 2008 får hvert språksenter et direkte tilskudd på kr 500 000 fra Sametinget. Kommuner og fylkeskommuner bidrar i noe og varierende grad økonomisk overfor språksentrene.

4.5. Samiske kultursentre

I Sametingsrådets tiltredelseserklæring av 2007 er det skissert følgende målsetting for samisk kultur:

Kunst og kultur har alltid spilt en viktig rolle for de enkelte nasjoners, samfunns og folkegruppers oppfatning av seg selv. Sametingsrådet ser derfor kunstnerens arbeid som et sentralt bidrag i styrkingen av samisk identitet.

Kultur er de immaterielle og materielle verdier, normer, koder og symboler som mennesker overtar og videreformidler fra generasjon til generasjon. Kulturlivet er en viktig kraft for å styrke samisk identitet samtidig som det bidrar til trivsel og livskvalitet, og levende lokalsamfunn hvor folk vil bo. Kultur blir klare uttrykt gjennom ulike former for kunst som litteratur, scenekunst, billedkunst/duodji, musikk, klesdrakt, mat, etc. Kultursentre er en av flere arenaer der kultur kan formidles og presenteres i alle sine former og fasonger.

Det eksisterer i dag fem samiske kultursentre av en viss størrelse. Dette er Árran lulesamiske senter, Ája sámí guovddáš / Ája samisk senter, Sijti Jarne, Várdobáiki samisk senter og Mearrasámi diehtoguovddáš/Sjøsamisk kompetansesenter som alle mottar årlige direkte tilskudd over Sametingets budsjett til kulturhusdrift. Felles for disse kultursentrene er at de har et bredt samisk kulturformål vedrørende språk, dokumentasjon, opplæring og allmenn kultur. I tillegg har vi de to sentrene Sámi Dáiddaguovddáš/Samisk kunstnersenter og Lásságámmi som har et noe smalere innsatsområde rettet mot samisk kunst.

Árran har 20 ansatte fordelt på virksomheter som museum, språkundervisning, samisk barnehage, forskning og dokumentasjon. Árran får i 2008 bevilget kr 1 492 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift. Ája samisk senter har i dag syv ansatte fordelt på ledelse, renhold, IKT og prosjekt. Ája bevilges i 2008 kr 1 094 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift. Várdobáiki samisk senter har 4,4 faste stillinger, av dem er 3,4 i Márkománák samisk barnehage som er en integrert del av virksomheten. Várdobáiki får i 2008 bevilget kr 551 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift. Sijti Jarne i Hattfjelldal bevilges i 2008 kr 1 235 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift, og har tre faste stillinger innen kulturhusdriften som omfatter kurs, konferanser, sløydverksted og bibliotek. I tillegg har senteret to stillinger á 20 prosent til renholder og vaktmester. Sjøsamisk kompetansesenter i Indre Billefjord har som formål å jobbe for sjøsamisk språk og kultur, spre kunnskap om sjøsamiske forhold, samt bidra til å danne andre sjøsamiske miljøer som stimulerer til bevaring og utvikling av språk og kultur. Senteret har to ansatte og mottok kr 353 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift i 2008.

Det er relativt stor variasjon i aktiviteten ved disse institusjonene. Dette skyldes dels forskjellig bakgrunn for etablering og dels ulike økonomiske rammevilkår. Det er imidlertid også slik at institusjonene har vist ulik evne til å utvikle egen virksomhet og aktivitet. Ája og Várdobáiki har benyttet relativt store ressurser på å arbeide for egne bygg og intern organisering. Dette gjelder kanskje i særlig grad for Ája som har vært relativt lenge på Sametingets budsjett. Ája samisk senter har planlagt et forprosjekt med det mål å etablere et kompetansesenter for næringskombinasjoner i Kåfjord kommune. Målsetting med prosjektet er å avklare innhold, organisering og bemanning ved en etablering av et kompetansesenter for næringskombinasjoner.

Med støtte fra Søndre Nordland fylkesbibliotek er det lokalisert en bibliotekavdeling til Sijti Jarne, men det ønskes fra kultursenteret å etablere et sørsamisk kompetansebibliotek med nytt bygg i tilknytning til eksisterende fasiliteter ved senteret i Hattfjelldal. Det understrekes i skisseoversikten at Sørsamisk kompetansebibliotek skal dekke hele det sørsamiske området.

13. april 2007 inngikk Árran og Høgskolen i Bodø et langsiktig og gjensidig forpliktende utdannings- og forskningssamarbeid. Som et konkret tiltak skal det etableres et forskningsinstitutt som skal drive forskning i den lulesamiske regionen med språk og kulturforskning som et hovedanliggende. Forskningsinstituttet skal i samarbeid med Høgskolen i Bodø utvikle undervisningsprogrammer innrettet mot urfolks kunnskaps- og kulturtradisjoner, nordområdespørsmål og levekår i området for Den nordlige dimensjon. Det faglige ansvaret for forskningsinstituttet skal tillegges Høgskolen i Bodø mens Árran lulesamiske senter skal ha det praktiske, økonomiske og forvaltningsmessige ansvar for etablering og drift av virksomheten.

Kultursentrene er organisert ulikt. Várdobáiki og Ája er organisert som BA og leier ut lokaler til blant andre Sametinget. Árran er en stiftelse hvor offentlige organer har opprettet stiftelsen. Árran lulesamiske senter har i tillegg en språkseksjon, og leier ut lokaler til NRK, Sametinget, og Høgskolen i Bodø. Sjøsamisk kompetansesenter og Sijti Jarngje er stiftelser hvor lokale foreninger har opprettet stiftelsen.

Samisk kunstnersenter (SDG) er et formidlings-, informasjons- og koordinerende senter for samiske billedkunstnere, kunsthåndverkere og kunstneriske fotografer. SDG fungerer også som et faglig organ i spørsmål som angår presentasjon av samisk kunst. SDG har hittil hatt hovedinnsatsen rettet mot å gjøre sine egne kunstnere kjent, noe senteret blant annet gjør ved utstillingsvirksomheten i egne lokaler. Samisk kunstnersenter eies og drives av Samisk kunstnerforbund som er en medlemsforening. SDG bevilges i 2008 kr 1 600 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift.

Stiftelsen Lásságámmi forvalter rettighetene etter Nils-Aslak Valkeapääs kunstneriske produksjon. Formålet er at denne forvaltningen skal skje i den ånd som fremkommer i hans arbeider og utgivelser. Lásságámmi er en stiftelse der offentlige organer har opprettet stiftelsen. Stiftelsen lar utvalgte personer bo og arbeide med egen kunst og forskning i huset etter Nils-Aslak Valkeapää. I perioder er huset også åpent for besøkende. Lásságámmi bevilges i 2008 kr 230 000 i direkte tilskudd til kulturhusdrift.

Alle de sentrene som her er nevnt finansierer i hovedsak sin drift over offentlige midler, og en stor del av driftsfinansieringen gis over Sametingets budsjett. Den offentlige forsørgingen av disse sentrene innebærer at Sametinget som det samiske fellesskapets forvalter har en rimelig rett til å utøve et likeartet styringsansvar overfor disse sentrene. Det er ikke tilfellet i dag.

Álttá siida er et aksjeselskap og eier og driver en samisk barnehage og kulturhus. I henhold til vedtektene skal Álttá Sámiid Searvi/Alta sameforening til enhver tid ha minimum 67 prosent av aksjene. Etter søknad vurderer Sametingets tilskuddstyre støtte til Álttá siida over Sametingets budsjett. For 2008 har Sametinget innvilget siidaen kr 280 000 til drift av kulturhus. Barnehagen og kulturhuset befinner seg under samme tak og deler arealer. Álttá siida har 12 ansatte. Av disse jobber 10 i barnehagen, mens de øvrige også er tilknyttet kulturhusdelen. Kulturhuset leier ut lokaler til ulike formål for langtidsleie og kortidsleie. Alta samiske språksenter, Alta sameforening og barnehagen leier lokaler over lengre tid. Álttá siida har et eierstyre bestående av fem medlemmer, etter generalforsamlingens nærmere beslutning. Generalforsamlingen gir fullmakter til eierstyret. Styreleder, nestleder og to styremedlemmer velges av generalforsamlingen.

Samisk hus på Senja, Samisk hus i Oslo og Pitesamisk hus/stiftelsen Duoddará ráffe er virksomheter som først og fremst fungerer som møteplasser for lag og foreninger, samt utleier av lokaler til lokale aktiviteter som kurs, salg og mindre utstillinger. Samisk hus på Senja er organisert som et aksjeselskap, Samisk hus i Oslo som medlemsforening og Pitesamisk hus som stiftelse. Det er vanskelig å kategorisere disse møteplassene som kultursentre med formål om bredt anlagt egenaktivitet. Møteplassene fungerer imidlertid som viktig infrastruktur for samisk kultur- og språkarbeid i området.

Samisk hus på Senja er lokalisert til den gamle gjestegården på Svanelvmo i Tranøy kommune. Hovedmålet med Samisk hus er primært å ivareta samisk kultur og tradisjon. Virksomheten har blant

annet omfattet kurs- og konferansevirksomhet, utstillinger, kulturelle aktiviteter, museal virksomhet, konserter og galleri, årlig samisk kirkehelg og utleie til lag og foreninger. Samisk hus på Senja har per i dag ingen ansatte. De siste tre til fire år har det imidlertid vært begrenset med kulturaktivitet ved huset da store deler av ressursene er gått med til oppussing og vedlikehold.

Samisk hus i Oslo drives av tre foreninger. De har en virksomhet som spenner seg fra kurs, møter, lørdagskafé, boksalg og markering av Samefolkets dag. Huset leier ut lokaler til E-skuvla og Sametinget med flere.

Pitesamisk hus har som formål å fremme pitesamisk språk og kultur i regionen. Den gamle lensmannsgården "Heimen" på Dokkmo i Beiarn ble innviet som kultursenter i 2003. Intensjonen med dette senteret er å verne, forvalte og styrke pitesamisk språk, kultur og identitet i regionen.

På Sametingets budsjett gis det også støtte til virksomheter som Gamtofta og Vilgesvárri. Gamtofta er et opplevelses- og besøkssted og drives som et enkeltmannsforetak, mens Vilgesvárri er et besøkssted med ulike samiske byggverk og gjenstander. Vilgesvárri eies av Sandmark Bygdeutviklingsselskap som er et aksjeselskap. Disse besøksstedene fungerer som steder for lokal formidling av samisk kultur og historie, men kan vanskelig forstås som kultursentre eller lokale samiske møteplasser.

4.6. Museer

De samiske museene er viktige institusjoner i forvaltningen av den samiske kulturarven, og er videre arenaer for overføring av kulturarv og tradisjonell kunnskap til kommende generasjoner. Samiske museer ivaretar og formidler samers kulturelle kunnskaper knyttet til gjenstander, fotografisk materiale, historie og religionshistorie, kulturminner, ressursutnyttelse og kulturlandskap i samiske bruks- og bosettingsområder. De er også kunnskapsutviklere på disse feltene, samt på felt som samisk forhistorie og spirituell og materiell kultur. Dette representerer både kontinuitet og fornyelse av samisk kultur og samfunn, som har aktualitet i dag og som vil påvirke og gi inspirasjon til fremtidige generasjoner.

Sametingsrådets overordnede målsetting for de samiske museene er å sikre en styrket, samordnet og helhetlig samisk museumsvirksomhet basert på samenes egne forutsetninger som folk og urfolk. Et av virkemidlene for å nå denne målsettingen er den landsdekkende museumsreformen som de samiske museene er i ferd med å iverksette. Reformen innebærer at de samiske museene konsolideres i større museumsskuddaer med felles drift, samtidig som den lokale museale aktiviteten opprettholdes og utvikles. Det er i forbindelse med reformen gitt lovnader fra sentrale myndigheter om økonomisk vekst til museene. Sentrale myndigheter må sørge for at de samiske museene også tar del i denne økonomiske veksten slik at arbeidet med museumsreformen kan slutføres. Sametinget har de seneste årene overtatt tidligere statlige virksomheter og økonomiske støtteordninger til samiske institusjoner, som de samiske museene. Dette har skjedd uten at det er tilført nye økonomiske ressurser og uten at Sametinget har hatt reell innflytelse over de samlede økonomiske rammene for den samiske samfunnsutviklingen, og følgelig heller ikke de økonomiske rammene for en samisk museumsutvikling.

De samiske museene som Sametinget har forvaltningen for strekker seg fra Snåsa i sør til Kirkenes i nordøst. Disse er Saemien Sijte, Árran lulesamiske museum, Gállogiedde samiske friluftsmuseum, Várjjat sámi musea/Varanger samiske museum, Savio-museet, Østsamisk museum, samt Riddo duottar museat (RDM) (konsolidert museumsskudda bestående av museene Sámiid Vuorká-Dávvirat/De samiske samlinger, Guovdageaidnu Gilišilju/Kautokeino bygdetun, Kokelv sjøsamiske museum og Porsanger museum).

Várjjat sámi musea/Varanger samiske museum, Savio-museet, Østsamisk museum og Deanu musea/Tana Museum har som målsetting å bli konsolidert som Tana og Varanger museumssida fra 1.1.2009. De skal ha stiftelse som organisasjonsform med fem i styret. Sametinget skal oppnevne to av disse, deriblant leder. Eierne oppnevner to og de ansatte én.

Formålet til siidaen er å bidra til at samisk identitet, språk og kulturtradisjoner dokumenteres, synliggjøres og utvikles. Dette gjøres ved å drive dokumentasjon, bevaring, innsamling, formidling og forskning med utgangspunkt i samisk kultur og historie, arbeide for å øke samlingenes tilgjengelighet for et bredt publikum, samt yte museumsfaglig bistand til andre museer og aktuelle institusjoner.

Dagens situasjon for museene i siidaen er at Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum er eid og drevet av Nesseby kommune. Museet har fire fast ansatte (3,5 årsverk), samt vaktmester og renholder som sorterer under annen kommunal virksomhet. I tillegg har museet flere i prosjektstillinger og sommerguider.

I 2008 bevilges museet kr 1 505 000 fra Sametinget i direkte tilskudd til museumsdrift. I tillegg til Sametinget har også Finnmark fylkeskommune og Nesseby kommune bidratt. Nesseby kommune bidrar med et forholdsvis stort tilskudd til driftsfinansieringen.

Deanu Musea/Tana Museum er kommunalt eid og drevet. Museet skal dekke Tanadalens kultur, og især den elvesamiske kulturen med det spesielle laksefisket i vassdraget. Museet skal samtidig ivareta den finske og den norske kulturtradisjonen i kommunen. Museet har én fast ansatt. Deanu Musea/Tana Museum viktigste arbeidsoppgaver er å samle inn, registrere og formidle kulturhistoriske verdier fra eldre og nyere tid samt samarbeide med lag og foreninger. På denne måten skal museet delta i lokal samfunnsutvikling, tilrettelegge og gjennomføre formidlingsopplegg for skoleklasser, og bidra til utvikling av utstillinger. I 2008 bevilges museet kr 290 000 i direkte tilskudd fra Sametinget. I tillegg til Sametinget bidrar Finnmark fylkeskommune og Tana kommune.

Saviomuseet er organisert som en egen enhet under Sør-Varanger kommune. Museet har som mål å være et nasjonalt museum over John A. Savios kunst og liv. Museet har én fast ansatt og får i 2008 kr 237.000 i direkte tilskudd fra Sametinget til museumsdrift. I tillegg får museet tilskudd fra Sør-Varanger kommune.

Østsamisk museum har siden 2004 vært organisert som et prosjekt under Sør-Varanger kommune med et eget interimsstyre, som er oppnevnt av Sametinget og Sør-Varanger kommune. Når museumsbygget er ferdigstilt vil Østsamisk museum få en permanent organisering gjennom Tana og Varanger museumssida. Østsamisk museum skal arbeide med og i hele det østsamiske området. Museet har én fast ansatt. I 2008 bevilges museet kr 1 400 000 i direkte tilskudd fra Sametinget til museumsdrift og til utbygging av samisk 1000-årssted. I tillegg bidrar Sør-Varanger kommune. Kommunen stiller også med kontorlokaler, har regnskapsansvar og bidrar med andre tjenester for museumsprosjektet.

Riddo duottar museat ble stiftet i 2006. Siidaen har som formål å aktivt bidra til at samisk identitet, språk og kulturtradisjoner vernes, synliggjøres og utvikles. Museet er organisert i tre fagenheter: Fagenhet for kulturhistorie, fagenhet for bevaring og fagenhet for kunst. Sistnevnte omtales også som Samisk kunstmuseum. De har en samling bestående av ca 800 kunstverk. Sametinget står som eier av kunsten som er kjøpt inn over innkjøpsordningen. I sin museumsplan er en av de planlagte strategiene å avklare eiendoms- og disposisjonsrett til kunstsamlingen.

Riddo duottar museat er organisert som en stiftelse med driftsansvar. Styret for stiftelsen består av fem medlemmer hvor Sametinget oppnevner to inkludert leder, de tidligere eiere oppnevner to, og de ansatte oppnevner én. Stiftelsen har ikke eiendomsretten til grunneiendom, bygninger, gjenstander, kunst og arkivalie til de avdelingene som de drifter. For Sámiid Vuorká-Dávvirat/De samiske samlinger er det opprettet en egen eierstiftelse som forvalter eiendomsretten for samlingen i Karasjok,

mens kommunene er eiere for de øvrige avdelingene. Museumssiidaen har 11 ansatte fordelt på stedene Kautokeino, Kokelv, Porsanger og Karasjok. Riddu duottar museat får i 2008 kr 6 452 000 i direkte tilskudd over Sametingets budsjett til museumsdrift.

Gállogiedde museum er en stiftelse. I 2008 får museet et direkte tilskudd på kr 83 000 fra Sametinget til museumsdrift. I tillegg til egen inntjening bidrar Nordland fylkeskommune til museets drift. Evenes kommune bistår med 10 prosent av kulturkonsulentens stilling, og dekker kontorutgifter. Evenes kommune er sekretariat for styret og har ansvar for daglig drift.

Gállogiedde museum er et friluftsmuseum bestående av et 200 år gammelt markasamisk gårdstun. Gállogiedde formidler kunnskap om markasamisk kultur, historie og tradisjoner. Gállogiedde er også arena for den markasamiske festivalen Markomeannu. Museet har ingen faste ansatte, men ansetter årlig ca fire guider i sommersesongen. Det er undertegnet en intensjonsavtale mellom Várdobáiki, Gállogiedde, Vilgesvárre og initiativtakerne bak Kvandahl-prosjektet om å få til en samlet museumsadministrasjon under Várdobáiki samisk senter.

Árran lulesamiske senter har et styre på fem personer. Sametinget oppnevner én person til styret (leder). Seksjon for forskning og museal virksomhet har som hovedmål å være et kunnskapssenter for det lulesamiske området. Målsettingen er å dokumentere og synliggjøre samisk historie, samiske rettigheter, samtid og levekår, formkunst og åndelig kultur med hovedvekt på det lulesamiske området.

Museet har fire årsverk og i 2008 får Árran et direkte tilskudd på kr 2 893 000 til museumsdrift. Ingen andre instanser gir driftstilskudd til museumsarbeidet. I henhold til vedtaket av delutredning for samisk museumsvirksomhet for Troms og Nordre Nordland tillegges Árran samisk museumsansvar for det pite- og lulesamiske området. Et museumssamarbeid med Pitesamisk hus i Beiarn er under etablering.

Saemien Sijte er en stiftelse og har et styre på fem medlemmer. Sametinget oppnevner to medlemmer, derav leder. Kultur- og museumsforeningen Saemien Sijte oppnevner to medlemmer, og de ansatte ett medlem. Saemien Sijtes formål er å verne om og fremme sørsamisk identitet, språk og kultur, blant annet ved å drive museal virksomhet gjennom innsamling av kulturhistorisk materiale, dokumentere, bevare, formidle og forske, for å spre kunnskap om sørsamisk liv og historie og vekke kulturell og historisk interesse. Videre skal en drive med kulturaktiviteter som er fremtidsrettet og som styrker den sørsamiske identitet og fellesskapsfølelse, samt samarbeide i og utenfor nettverk med andre samiske museumsregioner, organisasjoner og kultursentra, andre museer, og institusjoner for utdanning og forskning.

Saemien Sijte har syv ansatte og i 2008 får institusjonen et direkte tilskudd på kr 2 223 000 til museumsdrift. I tillegg får Saemien Sijte driftsstøtte fra Nord-Trøndelag fylkeskommune, hvis tilskudd er søkerbasert. Husleieinntekter og boksalg bidrar også til driften. Saemien Sijte leier ut lokaler til Sametinget og Reindriftsforvaltningen.

4.7. Teater og Filmsenter

Samisk teater og scenekunst har etablert seg som en essensiell del av den samiske kulturen og fortellertradisjonen. Scenekunsten strekker seg over et vidt fagfelt og omhandler dans, drama, sang og andre kunstneriske uttrykksformer. De samiske teatrene gir samisk språk og kultur en ny arena å virke i, og bidrar til å spre kunnskap om og interesse for samiske språk og kultur.

4.7.1. Beavvváš Sámi Teáhter AS

Teateret ble dannet som en fri gruppe i 1981 med Guovdageaidnu/Kautokeino som vertskommune. Fra 1991 kom teateret inn som fast post på det norske statsbudsjettet. Fra og med 2002 kom teateret inn under Sametingets budsjettforvaltning.

I dag er teateret organisert som et aksjeselskap med eierne staten (40 %), Kautokeino kommune (40 %), Norske Samers Riksforbund (NSR) (10 %) og Samenes Landsforbund (SL) (10 %). Styret består av syv medlemmer med personlige varamedlemmer. Personalet er på 11 (fire skuespillere, to teknikere og fem i administrasjonen). Styret oppnevnes av Staten ved Sametinget (fire representanter), Kautokeino kommune (én representant) NSR/SL (én vararepresentant), mens selskapets ansatte oppnevner én representant. I løpet av 2008 overføres statens eierandel i teateret til Sametinget vederlagsfritt. For budsjettåret 2008 får Beavvváš Sámi Teáhter 14 615 000 kr i direkte tilskudd fra Sametinget.

Formålet er å drive og fremme teatervirksomhet på samisk språk, og å formidle samisk kultur gjennom teaterarbeid og liknende virksomhet. Teateret skal i første rekke arbeide innen de samiske områder i Norge. I noe utstrekning skal teateret også kunne gi forestillinger andre steder i landet og i de samiske områder i Norden, samt ellers i utlandet dersom det kan skaffes budsjettmessig dekning.

Teateret leier forestillingslokaler, kontorer og diverse rom i Kulturhuset i Kautokeino kommune. Teaterets øvrige lokaler tilfredsstiller på ingen måte dagens standard og behov. På grunn av den geografiske plasseringen trenger teateret et stort antall gjesteboliger, og har i dag to egne boliger, noe som fungerer tilfredsstillende.

Styret arbeider med etablering av eget teaterbygg i Kautokeino hvor all teatervirksomhet tenkes plassert under samme tak. Det er opprettet et teaterhusutvalg, bestående av teatersjef og styreleder, hvis utredningsvirksomhet er finansiert av Sametinget.

Sametingsrådet støtter tankene bak et nytt teaterbygg og deler teaterets ønsker om å få dette realisert innenfor rimelige tidsgrenser. Nytt teaterbygg for Beavvváš Sámi Teáhter vil bli drøftet i mer detalj i kapittel 5.6.

4.7.2. Åarjelsaemien teatere / sydsamisk teater

Teateret ble formelt etablert i 1985 og har hatt status som prosjektteater fra 2000. Sydsamisk teater er en forening og ble fast på Sametingets budsjetter fra 2005 med driftstilskudd som dekker en liten administrasjon og noe aktivitet. I 2008 får Sydsamisk teater kr 1 268 000 i direkte tilskudd fra Sametinget.

Sydsamisk teater er i dag delt i to avdelinger, Norge og Sverige, der man har hvert sitt styre og felles årsmøte. Hvert land setter ned hver sin valgkomité og årsmøtet velger styre der styremedlemmene sitter for to år av gangen. I Norge består styret av styreleder, og to styremedlemmer samt to varamedlemmer. Siden økonomien for de to avdelingene er veldig ulike, samt at det er vanskelig i praksis å ha to avdelinger, vil teateret fra og med høsten 2008 arbeide for en deling av avdelingene. På den måten vil sydsamisk teater i Norge og Sverige bli to uavhengige teatre som vil kunne samarbeide der det er gunstig å gjøre det. Dette vil også gjøre det mulig å søke om støtte fra Nordisk hold til samarbeid, noe som i dag er utelukket.

Teateret har teatersjef i 50 prosent stilling, skuespiller i 50 prosent stilling, samt 30 prosent stilling til teknisk / IT. I tillegg er det flere ansatte på prosjektbasis. I tillegg til midler fra Sametinget mottar teateret midler fra Norsk kulturråd og Nordland fylkeskommune, og har også inntekter fra turnesalg.

4.7.3. Internasjonalt samisk filmsenter

Senteret ble opprettet i 2007 som et AS med Kautokeino kommune som eneste eier. Senteret har som formål å fremme utvikling og produksjon av samisk film i henhold til selskapets til enhver tid gjeldende vedtekter. Senteret er i oppstartfasen og endelig eierforhold er ennå ikke avklart. Sametinget og Finnmark fylkeskommune har i partenes samarbeidsavtale gitt politisk støtte til etableringen av filmsenteret.

4.8. Festivaler

Festivaler representerer en viktig del av det sammensatte samiske og urfolksbaserte kulturuttrykket i dag. Gjennom festivalene som presenteres nedenfor blir tradisjonelle og moderne kulturuttrykk skildret ved hjelp av musikk, sang, teater, litteratur, duodji. etc. Festivalene er viktige kulturarrangementer, og er årlige begivenheter som tiltrekker seg publikum, artister og kulturutøvere fra Sápmi og andre urfolkssamfunn.

4.8.1. Riddu Riđđu

Festivalen i Kåfjord ble startet i 1991. Festivalen er en viktig scene for samiske artister og scenekunstnere, og er samtidig en hovedscene for urfolks- og minoritetsmusikk fra de nordlige områder av verden. Med festivalen ønsker Riddu Riđđu å synliggjøre, utfordre og utvikle samisk kultur og identitet.

Riddu Riđđu opplever en stadig økende etterspørsel etter informasjon om urfolk og formidling av både samisk og annen urfolkskultur. Samtidig har festivalen hvert år store utfordringer knyttet til oppbygging av et anlegg som ivaretar publikums behov for sanitæranlegg, dusj, bespisning og liknende.

Festivalen disponerer et stort utendørsområde til avvikling av festivalen. I tillegg benyttes Manndalen skole til kurs og overnattinger. Manndalen bibliotek benyttes som galleri og Ája samisk senter rommer film- og teatersal, seminarlokale, artistkafé, toalett og dusj.

Riddu Riđđu har et sekretariat som er lokalisert til Ája samisk senter. Sekretariatet er bemannet med en produsent/daglig leder. I forbindelse med avviklingen av festivalen er sekretariatet styrket med en festivalmedarbeider. Festivalen har i tillegg en kontaktperson og programutvikler for festivalens sibirske og russiske del. Ansvarlig arrangør av festivalen er Riddu Riđđu Searvi. Staben består av 80 personer som fordeler seg på områdene sikkerhet, anlegg, programgrupper, vertskap og informasjon / dokumentasjon. I tillegg stiller ca 300 frivillige opp under avviklingen.

Riddu Riđđu er i det daglige delt mellom Riddu Riđđu Festivála, som arrangerer den årlige festivalen, og Riddu Riđđu Senter for nordlige folk, som driver helårig formidling av urfolkskultur. Sistnevnte ble opprettet i januar 2008. Både festivalen og nordlige urfolkssenteret er underlagt Riddu Riđđu Searvi og dets vedtekter.

Styret i Riddu Riđđu Searvi består av syv styremedlemmer med fire varamedlemmer. Styret velges av årsmøtet. I tillegg til Sametinget bevilger Troms fylkeskommune og Kåfjord kommune årlig støtte til festivalen. For 2008 er det direkte tilskuddet fra Sametinget på kr 688 000. Etter flere års arbeid for å bli knutepunktfestival lovet Kultur- og kirkeministeren i juli 2008 Riddu Riđđu status som dette på stasbudsjettet fra og med 2009.

4.8.2. Márkomeannu

Dette er en kultur- og musikkfestival som arrangeres på Gállogieddi museum i slutten av juli måned hvert år. I vedtektene til Márkomeannu Searvi står det at Márkomeannu er en samisk festival med ufravikelig samisk profil. Festivalen skal være identitetsskapende for folk i alle aldre, men likevel ha en særlig ungdomsprofil. Festivalen skal fremme markasamisk kultur, men også være en kulturaktør som hele Sápmi kan høste frukter av og delta i.

Márkomeannu startet i 1999 og har etter hvert utviklet seg til en stor festival for hele Sápmi. Festivalen strekker seg over fem dager med blant annet konserter, utstillinger, seminarer, workshops for barn og voksne, markasamiske konkurranser, leker og marked. Som konsertscene ønsker Márkomeannu å være en fusjon av profesjonelle musikere og unge, og mindre profilerte artister. I 2007 ble en helt ny konsertscene tatt i bruk.

Fra 2007 har det vært festivalforeningen Márkomeannu Searvi som står for arrangementen av festivalen. Tidligere var det ungdomsforeningen Stuornjárgga Sámenuorak som var arrangør. Márkomeannu Searvi har et eget styre med generalforsamling som øverste myndighet. Styret består av syv medlemmer. Alle styremedlemmer velges for ett år av gangen ved generalforsamlingen.

Direktetilskuddet fra Sametinget for 2008 er på kr 215 000. Troms fylkeskommune, Nordland fylkeskommune, Skånland kommune, Evenes kommune, Nordnorsk kulturråd og Norsk kulturråd har også bevilget midler.

4.8.3. Påskefestivalen i Karasjok

Festivaler Karasjok er en stiftelse etablert i oktober 2002. Næringslivet, kommunen og frivillige organisasjoner og lag etablerte stiftelsen. Fra januar 2008 er det ansatt en daglig leder. Festivaler Karasjok skal først og fremst planlegge, utvikle og arrangere påskefestivalen i Karasjok, men skal også planlegge og utvikle flere festivaler gjennom året, samt andre arrangement som messer, markeder og konserter.

Påskefestivalen i Karasjok bygger først og fremst på de tradisjonelle elementene som har preget påskefeiringen i Karasjok: konserter, Karasjokrennet, Stadioncross, reinkappkjøring og ulike bygdelagsarrangementer.

Stiftelsen har et styre på fem medlemmer og ett varamedlem, hvor næringslivet har to representanter, lag og foreninger to representanter og kommunen én representant.

For 2008 er direktetilskuddet fra Sametinget på kr 215 000. I tillegg er festivalen innvilget kr 200 000 i omsøkte midler grunnet aktivitetsøkning. Samerådet, Karasjok kommune og Finnmark fylkeskommune har også bevilget tilskudd.

4.8.4. Samisk musikkfestival i Kautokeino

Festivalen startet i 1972. I 1998 ble festivalen en stiftelse eid av Guovdageainnu Sámiid Searvi, Kautokeino kommune og Beaivvás Sámi Teáhter. I styret sitter to fra hver av eierne. Festivalen arrangeres hver påske i Kautokeino. Målet med festivalen er å bidra til presentasjon og utvikling av joik og nyere samisk musikk. Sami Grand prix inngår i festivalen.

For 2008 er direktetilskuddet fra Sametinget kr 688 000. Finnmark fylkeskommune og Kautokeino kommune har også bevilget midler.

4.8.5. Sámi Filbmafestivála

Festivalen er en internasjonal samisk filmfestival, og er en årlig begivenhet som tiltrekker filminteresserte publikummere. Festivalen er også en kunstnerisk møteplass for samiske filmskapere og produsenter. Sámi Filbmafestivála er organisert som en stiftelse med Samisk filmforbund og Kautokeino kommune som eiere, og har over flere år blitt innvilget støtte gjennom Sametingets søknadsbaserte tilskuddordninger. For 2008 er festivalen innvilget til sammen kr 300 000 til drift og gjennomføring av festivalen.

4.8.6. Beivveálgu

Festivalen er en årlig begivenhet i Bjerkvik som arrangeres av foreningen Nissolbojavku i forbindelse med Samenes nasjonaldag 6. februar. Festivalen har siden oppstarten utviklet seg til en samisk kulturfestival for Ofoten, og har kulturinnslag og aktiviteter for alle aldersgrupper. Hovedtyngden av aktivitetene er myntet på barn i barnehage- og skolealder. Festivalen har over flere år blitt innvilget støtte gjennom Sametingets søknadsbaserte tilskuddordninger. For 2008 har festivalen blitt innvilget kr 139 000 i søknadsbasert tilskudd fra Sametinget.

4.9. NRK Sámi Radio

De samiske mediers funksjoner er å informere den samiske befolkning og formidle kunnskaper, fakta og innsikt fra samfunnets store spennvidde. Mediene skal videre føre kritisk kontroll med myndigheter for å sikre innsyn og åpenhet og motvirke maktmisbruk. Disse funksjonene er essensielle og avgjørende for utviklingen av samisk selvbestemmelse og demokrati.

NRK Sámi Radios sendinger representerer i dag det eneste allmenne kringkastingstilbudet for den samiske befolkning i Norge. I så måte er NRK Sámi Radio å anse som en samisk allmennkringkaster. NRKs formål er å tilby allmennkringkasting for hele Norges befolkning på fjernsyn, radio, internett og på øvrige nye mediaplattformer. NRK skal sikre et bredt tilbud av programmer og tjenester som styrker samisk språk, kultur og identitet. I NRKs vedtekter, som er grunnlaget for NRKs programvirksomhet nasjonalt og regionalt, er det slått fast at NRK i sin kjernevirksomhet skal legge særlig vekt på sin rolle som utvikler og formidler av norsk og samisk kunst og kultur. Der heter det også at NRKs riksdekkende programtilbud i både radio og fjernsyn skal inneholde i det minste daglige sendinger for den samiske befolkning og jevnlig programmer for barn og unge på samisk.²

² www.nrk.no/sami

NRK Sámi Radio kan på mange måter sies å være kraftsenteret i den samiske mediestrukturen. Med over 50 års historie, har radioen ikke bare befestet sin stilling blant samer, men er også relativt godt kjent i den norske befolkningen. Fra 1976, da radioen flyttet til Karasjok, har bemanningen gradvis vokst til omkring 70 stillinger.³

Sámi Radio er en egen divisjon i NRK. Direktøren i Sámi Radio er direkte underlagt generaldirektøren/kringkastingssjefen og har ansvaret for alle samiske sendinger som lages ved Sámi Radio. Det finnes sameradioer også i Finland, Sverige og Russland. I Finland er YLE Sámi Radio i Enare et distriktskontor i YLE Radio og i Sverige er SR Sámi Radio en egen enhet i Sveriges Radio. Sveriges Television har dessuten en egen samisk redaksjon, SvT Sápmi, i Kiruna. Kola Sámi Radio er en uavhengig radiostasjon som eies av de ansatte, russiske sameorganisasjoner og Samerådet. Sameradioene i Sverige, Finland og Norge har daglige fellessendinger med nyheter og andre aktualitetsprogrammer. Det er også vedtatt at det skal etableres en felles digital radiokanal. Høsten 2001 etablerte NRK Sámi Radio og SvT Sápmi i Kiruna daglige samiske nyhetssendinger i fjernsyn. Fra januar 2002 har også YLE Sámi Radio deltatt i dette samarbeidet.⁴

4.10. Helse og sosial

Helse- og sosialtjenestene i Norge er lovpålagte tjenester underlagt statens ansvar. Helsetjenestene er hovedsakelig delt inn i spesialisthelsetjeneste og primærhelsetjeneste. De regionale helseforetakene, og helse- og omsorgsministeren i egenskap av å være eier, er ansvarlige for sykehusene og spesialisthelsetjenesten. Kommunene har ansvaret for primærhelsetjenesten. Videre er tilbudet innen barnevern organisert under Barne- og familieetaten (regionkontorer under Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet) og kommunene.

Sametingsrådets helsepolitikk bygger på rett til en likeverdig helse- og sosialtjeneste til det samiske folk på lik linje med den øvrige befolkning. Et likeverdig helse- og sosialtilbud til det samiske folk forutsetter at ansvaret for å gi et likeverdig tilbud løftes opp på et overordnet nivå, og at kunnskap om og kompetanse i samisk språk og kultur etableres på alle nivåer i helse- og sosialtjenesten. Sametinget har engasjert seg sterkt i helse- og sosialpolitiske spørsmål som angår samiske tjenestemottakere. Sametinget i Norge har det overordnede ansvaret for samisk helse- og sosialpolitikktutforming, og er den mest sentrale premissleverandør overfor norske myndigheter i utviklingen av et likeverdig tilbud til det samiske folk.

I 2005 vedtok Sametinget en melding om samiske helse- og sosialtjenester. I meldingen som beskriver framtidig strategisk arbeid innenfor helse og sosial, fremgår det at dersom man skal lykkes med å utvikle en likeverdig helse- og sosialtjeneste til det samiske folk, må ulike styringsverktøyer brukes, der i blant tilpasset organisering, kompetanseutvikling og finansiering.

Samiske pasienter møter spesielle utfordringer i kontakt med det norske helse- og sosialsystemet. Utfordringer er knyttet til at samiske pasienter har en annen kultur og ofte et annet språk enn tjenesteutøverne. Det er mangel på kunnskap om og i samisk språk og kultur blant fagfolk på alle nivåer innenfor helse- og sosialtjenester, noe som medfører at samiske pasienter ikke mottar et likeverdig tjenestetilbud.

³ Skogerbo, E. 2003: "Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter", i Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

⁴ www.nrk.no/sami

Samiske pasienters særskilte rettigheter er nedfelte i norsk rett og internasjonale erklæringer og konvensjoner. Erkjennelsen av samiske pasienters rett og behov for et tilpasset helsetilbud har ført til opprettelsen av en rekke institusjoner. Disse institusjonene fungerer som særskilte ressursenheter for et helsetilbud til samiske pasienter som tar utgangspunkt i samiske språk og kultur. Hoveddelen av de etablerte samiske institusjoner ligger innenfor psykisk helse. Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern (SANKS) har et nasjonalt ansvar for å bidra til utvikling av et likeverdig tilbud innen psykisk helsevern for den samiske befolkning. Senteret er underlagt Helse Finnmark HF og har distriktpspsykiatriske funksjoner i opptaksområdet for Midt-Finnmark. Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, familiebehandlingsenheten og samisk ungdomsteam gir tilbud til samiske pasienter på landsbasis.

Spesialistlegesenteret i Karasjok gir et spesialistlegetilbud innen somatikk til befolkningen i Finnmark, med særlig ansvar for den samisktalende befolkning. Senteret er underlagt Helse Finnmark HF, Hammerfest sykehus. Senteret har ingen formell nasjonal funksjon/mandat for den samiske befolkning.

Undervisningssykehjemmet i Karasjok (USH) er direkte underlagt Sosial- og helsedirektoratet som sammen med vertskommunen har ansvaret for driftingen, og som USH forholder seg til når det gjelder budsjett og rapportering. USH skal gjennom et aktivt undervisnings-, kompetanse-, forsknings- og fagutviklingsmiljø mellom sykehjem/kommune og høyskole/universitet, bidra til å forbedre forholdene i eldreomsorgen. USH fokuserer i denne sammenheng på tilrettelegging av tjenester til den samiske befolkningen.

Innenfor barnevern og familievern er det ikke etablert egne samiske institusjoner.

4.11. Næring

På Sametingets budsjett står blant annet følgende samiske næringsinstitusjoner: Duodjeinstituhtta, Unjárgga Sámiid Duodje og Duojáriid Dállu OS.

Duodjeinstituhtta er en stiftelse, som ble stiftet den 16.4.93. Stiftelsens formål er å utvikle duodji som håndverk og næring og ved det bidra til at det skapes næringsutvikling og nye arbeidsplasser basert på samiske håndverkstradisjoner. Stiftelsen skal i denne sammenheng medvirke til å utvikle og bistå med fagkompetanse innen duodji, yte bistand til produktutvikling og produksjonsveiledning, initiere og delta i forsøks- og utviklingstiltak. Stiftelsen skal legge stor vekt på at dette utviklingsarbeidet kan skje i et nært og aktivt samarbeid med stiftere, andre foreninger, bedrifter og enkeltpersoner tilknyttet duodjivirksomhet, samiske forsknings- og utdanningsmiljø og offentlige tiltaksorganer.

Stiftelseskapitalen er på kr 604 500 hvor av Sámiid duodji har bidratt med kr 450 000. Øvrige stiftere er SIVA, Sámi instituhtta, Sámi allaskuvla og Samisk reindriftsskole og videregående skole. Stiftelsens virksomhet skal finansieres ved inntekter fra utviklingsoppdrag, kurs, veiledning, leieinntekter og ved statlig grunnfinansiering. Hovedparten av Duodjeinstituhttas virksomhet finansieres av Sametinget som direkte tilskudd. I 2008 var det direkte tilskuddet på kr 2 009 000.

Styret består i dag av seks medlemmer som velges av rådsforsamlingen. Sametinget har ingen innflytelse på oppnevningen av styret.

Unjárgga Sámiid Duodje (BA) og Duojáriid Dállu OS (AS) har som formål å distribuere for salg, samt tilrettelegge for utleie av lokaler for produksjon av duodjiartikler. Institusjonene har ingen faste ansatte.

4.12. Kunnskapsproduksjon og utdanning (Kompetansesentre, forskning, utredning, høyere utdanning)

4.12.1. Universitetet i Tromsø

Ulike kunnskapsinstitusjoner er blitt etablert særlig de siste 30 årene, både i norsk og samisk regi. Ved etableringen av Universitetet i Tromsø (UiTø) på begynnelsen av 1970-tallet fikk kunnskapsproduksjonen om samiske spørsmål et løft.⁵ I debatten rundt etableringen av UiTø ble det understreket at universitetet hadde en rekke oppgaver å ivareta overfor landsdelens samfunnsliv i vid forstand. Behovet til urfolk og minoritetene - den samiske og kvenske befolkning - ble også understreket i debatten. Ruudkomiteen ga klart uttrykk for at UiTø burde få hovedansvaret i Norge for forskning og undervisning i samisk språk og kultur. Både fagutvalget for språkfag og historie samt fagutvalget for samfunnsfag, la i debatten om UiTø vekt på at utvikling av flerfaglig forskning måtte knyttes til fagtradisjonen i landsdelen og ta hensyn til de særlige forpliktelser med hensyn til samisk språk, historie og samfunnsliv. En slik satsing ble begrunnet ut i fra det allerede eksisterende miljøet ved Tromsø Museum/Universitetsmuseet i Tromsø (Fagenhet for samisk etnografi), og gjennom den forskningsaktiviteten som fra siste halvdel av 1960-tallet var tatt opp av sosiologer, sosialantropologer og pedagoger. I henhold til Ruudkomiteen ble de første stillingene ved UiTø tildelt det samfunnsvitenskapelige og det språklige området.⁶ I dag driver UiTø omfattende samisk forskning og undervisning på områder som språk, arkeologi, helse, historie, juss, etc.

Senter for samisk helseforskning er en egen seksjon underlagt Institutt for samfunnsmedisin ved UiTø. Senteret har avdelingskontorer i Karasjok, Tromsø og Skånland, og er fullfinansiert av Helse- og omsorgsdepartementet. Senteret er styrt av et fagråd på syv som er underlagt instituttstyret. Senterets hovedmål er å fremme interdisiplinær og tverrfaglig forsknings- og utviklingsarbeid på helse og levekår blant den samiske befolkningen i Norge. Senteret skal fremskaffe ny kunnskap om helse og levekår om og blant den samiske befolkningen, og skal bidra til å rekruttere samiske forskere på området. Senterets sentrale oppgaver er å gjennomføre befolkningsundersøkelser og systematisere data, kartlegge erfaringer og kunnskaper som grunnlag for forskning og beslutninger. Videre skal det drives rådgivning overfor kommuner, departementer og Sametinget, og det skal drives undervisning i levekår og urfolkshelse.

UiTø etablerte Senter for samiske studier i 1990. Senteret skal bidra til at forskning og undervisning ved UiTø som har relevans for det samiske samfunn, bedre kan prioriteres og samordnes. Gjennom sitt strategiske utviklings- og planleggingsarbeid er senteret en viktig støttespiller og bidragsyter når det gjelder å styrke de etablerte forskningsmiljøene ved UiTø i omfang og bredde. Gjennom konkrete prosjekter initierer senteret til tverrfaglighet og samarbeid innenfor det samiske og urfolksrelaterte forskningsfeltet. Senteret har åtte administrativt ansatte og åtte vitenskapelig ansatte medarbeidere.

4.12.2. Sámi allaskuvla / Sámi University College

Institusjonen er en høyskole for høyere utdanning og forskning. Der var to hovedgrunner for etableringen av høyskolen. For det første å skape en høyskole med samisk miljø hva angår språk, kultur og innhold. For det andre å bygge opp en samisk høyskole med forskjellige kurser og programmer for høyere utdanning, ikke bare en lærerskole. Ved Alta lærerhøyskole ble det i 1974

⁵ Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: "Samisk offentlighet og makt", i Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

⁶ Senter for samiske studier 2002: *Samisk strategiplan for Universitetet i Tromsø for 2000-2010*.

opprettet en samisk avdeling, hvor det ble undervist i samisk språk og kulturkunnskap. Avdelingen ble overført til Sámi allaskuvla ved etableringen i 1989. Sámi allaskuvla skal være en vitenskapelig skole med klare oppgaver i samfunnet og skal utdanne høyt kvalifiserte lærere, førskolelærere og faglærere, og ellers kandidater med spesiell kompetanse. All utdanning er rettet inn mot det samiske samfunnets behov i forhold til dagens og fremtidige situasjon. Høgskolen skal være en sentral nordisk institusjon for samisk lærerutdanning, og har som mål å bli en vitenskapelig høgskole og dernest et samisk universitet. Sámi allaskuvla rekrutterer samiske studenter fra Norge, Sverige, Finland og Russland. Høgskole har til sammen ca. 40 studietilbud. Det tilbys 15-20 studier i fagseksjonene samisk språk, pedagogikk, reindrift og natur, duodji, samfunn, journalistikk og samisk tro og religion. Høgskolen har bachelorprogrammer og videreutdanninger, både på heltid og samlingsbaserte, og har i februar 2008 fått akkreditert masterstudiet i samisk språk. Alle studiene har et samisk perspektiv, og det samarbeides med urfolksinstitusjoner i andre land.

Ett av disse samarbeidene er det sirkumpolare nettverket University of the Arctic. Nettverket utgjøres av flere titalls høgskoler, universiteter og andre forsknings- og utredningsinstitusjoner i nordområdene. Medlemmene deler på ressurser, fasiliteter og ekspertise for å bygge utdanningsprogrammer relevante og tilgjengelige for studenter i nordområdene. University of the Arctics overordnede mål er å skape en sterk og vedvarende sirkumpolar region ved å styrke folk og samfunn i nordområdene med utdanning og delt kunnskap. Nettverket vektlegger utdanninger som er sirkumpolare, tverrfaglige og varierte, og utnytter nettverkets kombinerte og gjensidige styrker for å adressere regionens unike utfordringer. University of the Arctic anerkjenner urfolks essensielle rolle i nordområdeutdanningen, og søker å engasjere deres perspektiver i alle nettverkets aktiviteter. Universitetet i Tromsø, Barentsinstituttet, Árran lulesamiske senter, Høgskolene i Narvik, Bodø, Harstad og Finnmark, Gáldu og Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift er andre kjente medlemmer av University of the Arctic.

Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt ble opprettet i 1973 som en institusjon under Nordisk ministerråd og lokalisert til Guovdageaidnu/Kautokeino. 1.1 2005 ble instituttets faglige virksomhet organisert inn under Sámi allaskuvla. Etter en ny omorganisering ble instituttet 1.8.2007 avløst av en forskningsavdeling med egen forskningsdirektør og eget forskningsstyre underlagt Sámi allaskuvla. Alle PhD-studentene ved høgskolen er tilknyttet forskningsavdelingen ved Sámi allaskuvla.

4.12.3. Kompetansesenteret for urfolks rettigheter (Gáldu)

Gáldu er etablert av den norske regjering, og senteret er lokalisert til Kautokeino. Gáldu er organisert som et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Kompetansesenteret har til formål å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolksrettigheter og samiske rettigheter. Senteret skal samle inn, bygge opp, systematisere, vedlikeholde, bearbeide, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt. Senteret kan også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder.

Målgrupper for senteret er alle som søker kunnskap om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt, som skoler, frivillige organisasjoner, offentlige institusjoner og myndigheter. Senteret skal først og fremst tilrettelegge og formidle informasjon til målgrupper i Norge, men også til målgrupper i andre land i den grad det har kapasitet til det. Senterets styre oppnevnes av Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget. Universitetet i Tromsø, Sámi allaskuvla, Senter for menneskerettigheter og Samerådet, foreslår representanter til styret. Senteret har tre stillinger; én daglig leder og to rådgivere.

4.12.4. Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift (ICR)

Senteret skal bidra til å opprettholde og videreutvikle en bærekraftig reinndrift i nordområdene og til å styrke samarbeidet mellom reinndriftsfolk. Senteret skal også bidra til å ivareta reinndriftens tradisjonelle kunnskaper og fremme kjennskap til og forståelse for reinndriften.

Fag- og formidlingssenteret er en faglig selvstendig institusjon, og skal innhente informasjon og skaffe oversikt over relevant kunnskap om tamreindriften. Senteret skal videre formidle informasjon om forhold som har betydning for reinndriftens vilkår, kultur og økologi, herunder forskningsresultater og tradisjonelle kunnskaper fra reinndriften. Senteret kan påpeke behovet for forskning på aktuelle områder. Fag- og formidlingssenteret organiseres som et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter, og ledes av et styre som består av fem medlemmer og tre varamedlemmer. Daglig leder er ansvarlig for senterets løpende drift.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID) oppnevner styrets leder og øvrige styremedlemmer og varamedlemmer i samråd med Verdensforbundet for reinndriftsfolk. Oppnevningen skal foretas blant foreslåtte kandidater og gjelder for inntil fire år. Styremedlemmene skal ha kjennskap til reinndrift og tradisjonelle kunnskaper relatert til reinndrift. Institutt for Arktisk biologi ved Universitetet i Tromsø, Sámi allaskuvla, Norske Reindriftssamers Landsforbund, Verdensforbundet for reinndriftsfolk, Samerådet, Svenska Samernas Riksförbund i Sverige, Suoma Boazosámit RS i Finland og Reindeer Herders' Union of Russia, inviteres til å fremme forslag på kandidater til styret. Hver institusjon/organisasjon bes om å fremme forslag på både én kvinne og én mann. AID og Verdensforbundet for reinndriftsfolk kan i samråd invitere andre institusjoner og organisasjoner til å fremme forslag på representanter til styret.

4.12.5. Høgskolene i Bodø og Nord-Trøndelag

I St.meld. nr. 34 ble Høgskolen i Bodø tillagt nasjonalt ansvar for lulesamisk språk som ledd i lærerutdanningen. Tema for lulesamiske problemstillinger kan ellers inngå i flere utdanninger. Som en strategi for kompetanseheving har høgskolen fått tildelt én stipendiatstilling i lulesamisk språk. I inneværende år har Árran lulesamiske senter og Høgskolen i Bodø formalisert et samarbeid rundt en samarbeidsavtale med formål om å iverksette et langsiktig samarbeid som omhandler forskning og utdanning innen samisk- og urfolkstudier som nevnt i kapittel 4.5.

Høgskolen i Nord-Trøndelag er tillagt nasjonalt ansvar for sørsamisk språk i lærerutdanning. Høgskolen har etablert sørsamisk som et halvårlig studietilbud som blant annet inneholder språk- og kulturkunnskap. Det tilbys også etterutdanningskurs i samisk tradisjonskunnskap tilpasset ansatte i skoleverket og i offentlig og privat sektor.

5. utfordringer

5.1. Selvstendighet og autonomi

Samenes rett til selvbestemmelse legger viktige premisser for utformingen av samiske institusjoner. Retten til selvbestemmelse er av sentral betydning for hvordan samhandlingen er mellom Sametinget og statlige myndigheter, og mellom Sametinget og samiske institusjoner. I store trekk kan det sies at det er gjennom lovgiving, budsjetttrammer og organisering en gjennomfører politikk og samfunnsforming. Konsultasjonsavtalen er et sentralt verktøy når nye lover skal lages eller lover skal endres. På institusjonsområdet er det i begrenset grad lovgivingen som er styrende for politikktutviklingen. Desto større betydning har det hvordan de budsjettmessige rammene styres og hvilke premisser som legges til grunn fra myndighetshold for styring og organisering av institusjonene. I dag foreligger det ikke prosedyrer for budsjettkonsultasjoner eller budsjettforhandlinger, selv om konsultasjonsforpliktelsene etter ILO 169 artikkel 6 og 7 også omfatter budsjett. For institusjoner der Sametinget gir direkte tilskudd og hoveddelen av driftstilskuddet, har Sametinget mulighet til å sette tydeligere krav og forventninger til institusjonens styring og organisering. Det samme er imidlertid ikke tilfelle for statsfinansierte samiske institusjoner.

Graden av samenes utøvelse av selvbestemmelsesretten kommer blant annet fram i hvordan forholdet til statlige myndigheter reguleres og organiseres. Sametinget er plassert i en ambivalent mellomposisjon i forhold til sentrale myndigheter på den ene siden og det samiske samfunnet på den andre. Sametinget er etablert som organ og gitt midler og delegert myndighet av det norske Storting. Slik sett er Sametinget i stor grad avhengig av sentrale styresmakter. Samtidig velges Sametinget og gis legitimitet av det samiske folk gjennom valg. Dette forutsetter et visst samsvar mellom muligheten til myndighet og de forventninger velgerne har til Sametinget.⁷

Skal Sametinget lykkes - innenfor den mellomposisjon en befinner seg i - med å være en tilrettelegger og premissleverandør for den generelle samfunnsutviklingen i Sápmi, må Sametinget gis reelle muligheter til å utvikle forutsetningene for samisk institusjonsutvikling. Sametinget må ha reelle budsjettkonsultasjoner og budsjettforhandlinger med statlige myndigheter, som muliggjør at Sametinget kan - på vegne av det samiske folk - ha større kontroll og påvirkningskraft på den generelle samfunnsutviklingen i Sápmi.

5.2. Selvbestemmelse og budsjetttrammer

Sametingsrådet vurderer det slik at samiske institusjoner i større grad enn hva tilfellet er i dag må springe ut av og fungere i en samisk samfunnssammenheng. Ut fra en slik forståelse blir det fort problematisk når tilknytningen til staten som eier og/eller finansieringsinstans er for sterk. Når Sametinget er det folkevalgte organet i en samisk offentlighet vil det være prinsipielt mest riktig i henhold til selvbestemmelsesretten, at det er til Sametinget de samiske institusjonene i en eller annen form er tilknyttet, og ikke regjeringen.

De samiske institusjonene er i hovedsak forsørget av fellesskapet. Dermed må også Sametinget, som det samiske fellesskapets forvalter, ha rimelig rett til å utøve et styringsansvar overfor institusjonene. Hvordan dette skal foregå må vurderes opp mot nødvendigheten av å ha selvstendige institusjoner

⁷ Bjerkli, B. og Selle, P. 2004: "Den nye samiske offentligheten", i *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 4/04, årgang 20, Universitetsforlaget, Oslo.

som virker til kritisk debatt, meningsutveksling, meningsdanning og informasjon for et levende og moderne kunnskapsproduserende samisk demokrati. Det samiske samfunnet er i mange sammenhenger lite og sammenvevd, noe som gjør behovet for stor grad av selvstendighet og åpenhet for samiske institusjoner særlig stort.

Sametinget ønsker gjennom økte rammetilskudd og økt beslutningsmyndighet på samfunnsutviklingsiden, å samordne og styrke den samiske institusjonsutviklingen, og knytte de samiske institusjoner nærmere den samiske demokratiske og sivile offentlighet. Dette krever et økonomisk og ressursmessig løft for Sametinget. Hvis Sametinget skal påta seg en større grad av forvaltnings- og styringsansvar, krever ikke dette bare et stort og overordnet budsjettmessig arbeid, men også større rom og fleksibilitet i budsjettarbeidet. Sametinget, må som alle andre, prioritere innenfor de økonomiske rammene en har i dag. Men disse rammene minsker fra år til år, da den generelle samfunnsutviklingen i Sápmi øker i større omfang enn nåværende økonomiske rammebevilgninger. I dag prioriterer Sametinget så stramt at viktige samfunnsområder må bortprioriteres. Det samiske samfunn er ennå inne i en samfunnsbyggende fase, der basisområder innenfor kultur og språk har vært prioritert og fortsatt må prioriteres. I flere samiske områder er morsmålet borte og erstattet med storsamfunnets språk. Sametinget prioriterer derfor språkarbeidet sterkt. Samtidig må den generelle institusjonsmessige infrastrukturen styrkes slik at det kulturelle og språkrettede arbeidet får trygge og faste institusjonsmessige løsninger som sikrer nåtidig og framtidsrettet arbeid. Dette fordrer en kraftig innsats av det samiske samfunnet selv, de samiske institusjoner, Sametinget og statlige myndigheter. Sametinget ser det som sitt ansvar å være en sentral premissleverandør i denne prosessen. Statlige myndigheter innehar likevel det overordnede ansvar for å legge forholdene til rette slik at det samiske samfunn selv får mulighet til å videreutvikle sin samfunnsbygging.

Prioriterte tiltak:

- Arbeid for etablering av reelle budsjettforhandlinger mellom Sametinget og regjeringen om budsjett til samiske formål og Sametinget.
- Samiske institusjoner gis statlig driftsstøtte gjennom Sametingets budsjett, eventuelt fra statlige myndigheter etter reelle konsultasjoner med regjeringen om budsjetttrammene.

5.3. Selvbestemmelse og organisering

For at de samiske institusjonene skal kunne videreutvikles og oppfylle sitt formål innen sine respektive områder, med en bred og inkluderende aktivitet, er det nødvendig å vurdere en styrings- og organisasjonsform som bidrar til at de kan fungere som samiske ressursentre for alle i sine områder, og for hele det samiske samfunnet innenfor sine fagområder. I den forbindelse er valg av riktig organisasjonsform viktig.

Sametingsrådet vurderer stiftelsesformen som den mest hensiktsmessige organisasjonsformen for de fleste samiske kulturinstitusjonene. Stiftelsesformen gir trygghet for at verdiene i institusjonen blir holdt samlet og at beslutningsmyndigheten vil ligge i institusjonenes egne organer. Stiftelsesformen ivaretar også best hensynet til at det bør være en armlengdes avstand til bidragsytere og forvaltningsnivåene. Dette anses som særlig viktig siden det samiske samfunnet er relativt lite og oversiktelig med sammenvevde kontaktnett. Stiftelsesformen vil videre best ivareta institusjonenes faglige integritet, i tillegg til at styremedlemmene lettere vil identifisere seg med en stiftelse og i mindre grad med det organ som har oppnevnt dem. Stiftelsesformen gir selvstendighet og fokus på faglige oppgaver, samtidig som den muliggjør at Sametinget, som den største økonomiske bidragsyter til drift, kan oppnevne styrerepresentanter. En stiftelse vil heller ikke være avhengig av skiftende syn

og engasjement hos eiere eller hos medlemmer i en forening. De kommunalt eide institusjonene er i dag i stor grad avhengig av de enkelte kommunenes budsjetter og lokalpolitikernes vilje til å prioritere.

Sametingsrådet ser det som viktig at det ved opprettelse av nye stiftelser, foretas grundige vurderinger av hvilke organer som skal oppnevne styret. Videre er det av betydning at de oppnevnte organer koordinerer seg slik at styrets sammensetning blir best mulig. Det er også viktig at organene har for øye hva som tjener den aktuelle institusjonen, og ikke er opptatt av at det enkelte styremedlemmet skal representere særinteresser.

Sametingsrådet ser at det ut fra særlige forhold i de enkelte områdene kan være naturlig å velge andre organisasjonsformer enn stiftelse, for eksempel aksjeselskap.

Problemet med foreninger som organisasjonsform er at oppslutningen om foreningens arbeid kan variere sterkt over tid. Det kan også være en fare for at foreningseide institusjoner kan "kuppes," ved at en gruppe som forbereder seg og møter opp med samordnet stemmegivning på årsmøtet i realiteten kan overta institusjonen.

Interkommunale selskaper som organisasjonsform ser ikke ut til i tilstrekkelig grad å ivaretar hensynet til at institusjonen skal være selvstendig i forhold til forvaltningsnivåene. Det kan også stilles spørsmålsteget ved en organisasjonsform hvor kommuner og fylkeskommuner kan inngå på eiersiden, men hvor Sametinget som tilskuddsyter utelukkes.

Selskaper med begrenset ansvar (BA) er den samme organisasjonsform som de tidligere andelslag. Ansvarsformen her er den samme som i et aksjeselskap, og det er vanskelig å se noen fordel ved denne formen i forhold til aksjeselskap. Formen har vært mest brukt i selskaper med et større antall medlemmer hvor det har vært ønskelig med et varierende antall deltakere gjennom inn- og utmeldinger. For flesteparten av de samiske institusjonene synes det mest naturlig å velge selskapsformer som er lovregulerte og som har et noe fastere preg enn et BA.

Hvordan de samiske institusjonene bør organiseres og hvilken rolle Sametinget har til disse institusjonene avhenger imidlertid i stor grad av hvilken type virksomhet de representerer.

5.3.1. Institusjoner hvis hoveddel av driftstilskuddet bevilges av Sametinget

Sametinget har en klart definert ambisjon om å være den sentrale tilrettelegger for den samiske institusjonsutviklingen i det sivile samiske samfunn. I dette ligger det at Sametinget må gis reelle muligheter til å utvikle rammebetingelsene for samiske samfunn. Det er gjennom dette at Sametinget kan vise sitt ansvar overfor det samiske folk. Dette innebærer viljen og muligheten til aktivt å utvikle samiske institusjoner. Ved en slik utvikling bør Sametinget ha styreoppnevningensmyndighet overfor alle institusjoner der Sametinget gir direkte tilskudd, og i alle tilfeller der Sametinget gir hoveddelen av driftstilskuddet. I den sammenheng er det viktig å understreke at Sametinget må vektlegge faglig kompetanse og profesjonalitet i styreoppnevningene, og ikke politisk representasjon. Det må vektlegges en aktiv dialog med de øvrige som oppnevrer styret. Samarbeidet med fylkeskommunene og kommunene må også understrekes.

Sametinget oppnevner allerede representanter, både i flertall og mindretall, i en rekke av de samiske institusjonene. Men det er ingen systematikk i hvor Sametinget oppnevner styrerepresentanter og i hvilken grad Sametinget har en aktiv styringsdialog med institusjonene. Eksempler på samiske institusjoner der Sametinget oppnevner styremedlemmer er Ridde Duottar Museat, Saemien Sijte og Árran lulesamiske senter. At Sametinget ønsker en funksjon som styreoppnevningens instans, er ikke det samme som at Sametinget skal instruere eller detaljregulere virksomhetene i institusjonene. Stiftelser er som nevnt selvstendige institusjoner, der styret eier og driver seg selv. De som sitter i

styret i en stiftelse representerer således stiftelsen, og *ikke* de som har oppnevnt styret. Stiftelse gir selvstendighet og en viss avstand til Sametinget samtidig som Sametinget har en viss styringsmulighet gjennom oppnevning av representanter. Aksjeselskapsmodellen kan i visse tilfeller også være en mulig løsning.

Det er Sametingsrådets vurdering at institusjonene Ája samisk senter, Várdobáiki samisk senter, Sijti Jarnge, Samisk kunstnersenter, Sjosamisk kompetansesenter, Duodjiinstituhta, Påskefestivalen i Karasjok, Musikkfestivalen i Kautokeino og de samiske museene i Tana og Varanger, må gjennomføre organiseringsprosesser som gir en organisasjonsform tilpasset den offentlige rollen de har gjennom direkte tilskudd fra Sametinget. Dette innebærer at de må organiseres som stiftelser, eventuelt om særlige grunner tilsier det, som aksjeselskaper der Sametinget oppnevner antall styrerepresentanter som står i forhold til størrelsen på direktetilskuddet. For Sjosamisk kompetansesenter, Sijti Jarnge, Påskefestivalen i Karasjok, Musikkfestivalen i Kautokeino, Sámi filmafestivála samt Duodjiinstituhta sin del, er de allerede organisert som stiftelser. Utfordringen er at Sametinget ikke er en av stifterne og ikke har oppnevningmyndighet til styrene. Sametingsrådet foreslår en omdanning eller endring av stiftelsenes vedtekter, jf. Lov om stiftelser kapittel 6, slik at Sametinget kan oppnevne representanter til styrene i disse stiftelsene. Sametingsrådet understreker at der det er hensiktsmessig bør omorganiseringene og vedtektsendringene gjennomføres i løpet av budsjettåret 2009. Der dette foreslås vil selsagt Sametinget være i kontinuerlig dialog med de relevante institusjoner, slik at omorganiseringssprosessene og vedtektsendringene ivaretar institusjonenes egenart og tradisjoner på best mulig måte.

Sametingsrådet foreslår forøvrig å henvise Sámi filmafestivála til post 204 Samiske festivaler på Sametingets budsjett, som innebærer et direkte tilskudd til festivalen fra og med budsjettåret 2009. Sámi filmafestivála har vokst siden etableringen og vil med direktetilskuddet ha større forutsetninger for å gi et enda bredere samisk filmtilbud i fremtiden. Tilskuddet forutsetter imidlertid at festivalen vurderer å endre stiftelsens vedtekter slik at Sametinget gis myndighet til å oppnevne styrerepresentanter i stiftelsens styre.

Når det gjelder Riddu Riddu og Márkomeannu som begge er organisert som medlemsforeninger, må også deres organisering tilpasses den offentlige rollen de har gjennom direktetilskudd fra Sametinget. Sametingsrådet mener dette må skje i forbindelse med en samorganiseringsprosess med henholdsvis Ája samisk senter og Várdobáiki samisk senter. Dette er nærmere omtalt under kapittel 5.4.1.

Gjennom museumsreformen og etableringen av de nye samiske museumssidaene har Sametinget tatt ansvar for å være den sentrale tilrettelegger for institusjons- og utviklingsutviklingen i det sivile samiske samfunn. Sametinget har derfor engasjert seg som styreoppnevning myndighet og har også lagt klare føringer for valg av organisasjonsform for de nye enhetene. I arbeidet med museumsreformen har Sametinget lagt opp til at de nye enhetene skal være stiftelser, dette har vært i tråd med Sametingsrådets melding om samiske museer, ABM-meldingen og juridiske anbefalinger. Sametinget har også uttalt at en ikke ønsker at de nye styrene består av mer enn fem representanter. Når det gjelder antall representanter Sametinget har oppnevnt, har dette vært sett i forhold til Sametingets økonomiske ansvar. I de tilfellene der Sametinget bidrar med hele eller størsteparten av driftstilskuddet er det naturlig at Sametinget oppnevner et flertall i styret. I Riddu Duottar Museat og Saemien Sijte har Sametinget fått gjennomslag for et styre bestående av fem medlemmer, der Sametinget oppnevner to medlemmer, tidligere eiere to medlemmer og de ansatte ett medlem.

Sametinget har avvist interkommunalt selskap som organisasjonsform, ettersom Sametinget ikke får anledning til å oppnevne representanter ved en slik selskapsform.

Sametingsrådet ønsker å opprettholde og utvikle aktiviteten i de samiske institusjonene, både gjennom å ha en klar politikk og årlige virkemiddelbruk. Institusjonene selv har imidlertid et eget ansvar i å opprettholde og utvikle seg som institusjon, og etablere gode samarbeidsrelasjoner til ulike aktører. Sametingsrådet vil derfor stille klarere krav til virksomheten ved alle institusjoner og

organisasjoner som får direkte tilskudd over Sametingets budsjett. Sametingsrådet vil framover vurdere å bruke finansieringsstøtten til de samiske institusjonene mer aktivt ved at økt egeninitiert aktivitetsnivå resulterer i bedre budsjettmessige betingelser. Det vil stilles krav til at aktivitetsplanen skal være realistisk og gjennomførbar. Aktivitetsplanen skal godkjennes av Sametinget og rapporteringen skal i større grad speile den faktiske aktiviteten. Gjennom den økonomiske rapporteringen skal man kunne lese den faktiske virkemiddelbruken til de ulike virksomhetene i institusjonen.

Tana kommune har gjennom mange år arbeidet for å få etablert et senter for laksefiske og elvesamisk kultur ved Tana bru. Dette senteret er tiltenkt navnet Joddu. Senteret er tiltenkt funksjoner som kultursenter, kunnskapssenter, museum samt opplevelses- og næringslivsaktør. Joddu skal reflektere det kulturelle mangfoldet (samisk, kvensk og norsk) og næringsrettede aktivitetene som omslutter Tanaelva. Hva gjelder finansiering tenkes det fra Tana kommunes side at ulike finansiører som har interesse av opprettelsen av et slikt senter, fordeler kostnadene seg imellom. Dette vil i følge kommunen gjelde lokale, regionale, nasjonale og internasjonale instanser. Fra Sametingsrådets side stiller man seg positiv til et slikt senter. Det understrekes at det er kommunen og staten som er ansvarlige for å profilere det kulturelle mangfold i Tana. Sametingsrådet avventer mer konkrete planer og søknader før en tar stilling til Sametingets rolle i Joddu.

Sametingsrådet vil vurdere Álttá siida som mottaker av direkte tilskudd over post 202 samiske kulturhus til støtte for kulturhusdrift. Institusjonen har to ansatte tilknyttet siidaens kulturhusvirksomhet og viser i dag til forsvarlig aktivitet og drift. Det er også ønskelig med et samisk kulturhus i Finnmarks største kommune sett i forhold til folketall. Imidlertid forutsetter et slikt tilskudd at Álttá siida foretar en organisasjonsendring til stiftelse der Alta samiske språksenter er en del av virksomheten, og hvor Sametinget er én av stifterne. Sekundært kan Sametingsrådet vurdere en fortsatt drift som AS der Sametinget kommer inne på eiersiden og gjennom generalforsamlingen får oppnevningmyndighet. Videre direktetilskudd til Alta samiske språksenter over post 153 forutsetter også at språksenteret vurderer en sammenslåing med Álttá siida. Uten en slik organisasjonsendring av Álttá siida mener Sametingsrådet at institusjonen vil måtte vurderes som en samisk møteplass som gis en nærmere omtale og vurdering under kapittel 5.4.1.

Prioriterte tiltak:

- Samiske institusjoner der Sametinget gir hoveddelen av driftstilskuddet skal som hovedregel være organisert som stiftelser. Der særlige grunner tilsier det kan de eventuelt organiseres som aksjeselskaper.
- Sametinget skal ha styreoppnevningmyndighet i alle institusjoner der Sametinget gir direkte tilskudd. Dette tilsier at det må gjennomføres en omorganisering av Várdobáiki samisk senter og Samisk kunstnersenter til stiftelser, der Sametinget er én av stifterne.
- Sametingsrådet foreslår en omdanning eller endring av vedtektene i stiftelsene Sjosamisk kompetansesenter, Sijti Jarnge, Duodjiinstituhta, Påskefestivalen i Karasjok, Sámi filmafestivála og Musikkfestivalen i Kautokeino, slik at Sametinget kan oppnevne representanter til styret til tross for at Sametinget ikke er en av stifterne. Sametingsrådet foreslår at Sámi filmafestivála får innvilget direktetilskudd fra og med budsjettåret 2009. Direktetilskuddet til Sámi filmafestivála forutsetter at festivalen vurderer endringer av sine vedtekter.
- Sametingsrådet vil virke til at Tana museum, Varanger Samiske museum, Østsamisk museum og Saviomuseet organiseres til en felles stiftelse fra 2009.
- Sametingsrådet vil virke til at Ája samisk senter kan organiseres som et aksjeselskap, med hensyn til institusjonens historie og fylkeskommunens ønsker om slik organisasjonsform.

- Álttá siida vurderes for direkte tilskudd over post 202 samiske kulturhus om de samorganiseres med Alta samiske språksenter, og har organisasjonsform der Sametinget er en av eierne eller stifterne. Videre direkte tilskudd til Alta samiske språksenter over post 153 forutsetter også en vurdering av sammenslåing med Álttá siida.

5.3.2. Statsfinansierte samiske institusjoner

Sametingets rolle i forhold til samiske institusjoner som er fullfinansierte av statlige myndigheter er litt annerledes sammenliknet med institusjoner hvor Sametinget er direkte inne på finansieringssiden. Sametinget har også et ansvar i forhold til statlige eide institusjoner med et klart samisk samfunnsformål som nevnt i kapittel 1. Sametinget har også i henhold til norsk lov og internasjonal folkerett rettigheter i så henseende. Sametingsrådets overordnede strategi i forhold til slike institusjoner er langt på vei å ha innflytelse i styresammensetningen og bidra med å oppnevne personer man anser for å være kompetente og skikket til å bidra i ledelsen av institusjonen.

5.3.2.1. Høyere utdanning, forskning og kunnskapsformidling

De eksterne styremedlemmene ved universiteter og høyskoler oppnevnes i dag av departementet på fritt grunnlag etter forslag fra styret, med unntak for Sámi allaskuvla. Sametinget foreslår i dag de eksterne styremedlemmene i Sámi allaskuvla overfor departementet, jf. Universitets- og høyskoleloven § 9-4 nr. 5. Dette er en situasjon Sametingsrådet ikke er fornøyd med. Sametinget er samenes folkevalgte organ og samene har rett til egne utdanningsinstitusjoner. Selvbestemmelsesretten tilsier at det er problematisk at Sametinget ikke har en klar selvstendig rolle overfor departementene ved oppnevning av eksterne styremedlemmer. Med utgangspunkt i disse rettighetene bør det forutsettes at Sametinget oppnevner de eksterne styremedlemmene til Sámi allaskuvla etter forslag fra institusjonens styre. Dette forutsetter at Universitets- og høyskoleloven endres.

Sammen med Arbeids- og inkluderingsdepartementet oppnevner Sametinget representantene til styret i Gáldu. Likeledes anser Sametingsrådet det som nødvendig at Sametinget får anledning til å oppnevne styremedlemmer og varamedlemmer til styret i ICR. Slik ordningen er nå er det Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID) som oppnevner styrets leder og øvrige styremedlemmer og varamedlemmer i samråd med Verdensforbundet for reindriftsfolk. I henhold til allerede nevnte rettigheter må Sametingets myndighet endres slik at man også her kan oppnevne representanter til en viktig institusjon.

5.3.2.2. NRK Sámi Radio

Medieinstitusjonen har en helt særegen stilling i det samiske samfunnet og blant samiske medier. Folkeretten sikrer samene og urfolk retten til å opprette sine egne medier på egne språk, og har også krav på tilgang til alle øvrige typer medier, uten forskjellsbehandling. I FN's erklæring om urfolks rettigheter heter det at statene skal treffe effektive tiltak for å sikre at statseide medier på tilbørlig vis speiler mangfoldet i urfolkskulturen. Statene bør, uten at det er til hinder for å sikre full ytringsfrihet, oppmuntre privateide medier til i tilstrekkelig grad å speile mangfoldet i urfolkskulturen. Etableringen av egne medier for urfolk kan betraktes som etablering av egen medieoffentlighet for denne gruppen, og som en styrking av deres muligheter til å komme til ordet i majoritetssamfunnets offentlighet.

Mediestruktur og mediebruk i det samiske samfunnet er dermed viktige kilder til forståelsen av samisk offentlighet.⁸

Spørsmålet man må stille seg er om NRK Sámi Radio oppfyller kravene som forespeiles i urfolkserklæringen om at urfolk har rett til å opprette sine egne medier. Det faktum at NRK Sámi Radio er en egen divisjon i NRK og at Sámi Radios programdirektør er direkte underlagt kringkastingssjefen, representerer ikke den medieautonomien Sametingsrådet ønsker i den samiske offentlighet. Det er vanskelig å forstå NRK Sámi Radio som en mediebedrift uavhengig av regjeringen når den er underlagt NRK-systemet og staten. Sametingsrådet ser det som prinsipielt mest riktig at Sámi Radio i fremtiden organisatorisk og finansielt tilknyttes Sametinget. Gjennom demokratiske styringsprinsipper vil en slik relasjon mellom Sametinget og Sámi Radio være et folkestyrt anliggende av og for samer, slik NRK er det for Storting og Regjering. Sametingsrådet vil sterkt understreke at Sametinget selvsagt ikke skal ha noe som helst styring over de redaksjonelle beslutninger foretatt i kanalen. Relasjonen mellom Sametinget og Sámi Radio vil måtte være på samme måte som Stortinget og regjeringen forholder seg til NRK i dag. Men Sametinget må være styringsdyktige i forhold til vedtekter og de budsjettmessige rammene kanalen virker innenfor. Selvbestemmelsesretten og utviklingen av det samiske samfunnet tilsier at det samiske folk gjennom Sametinget får avgjøre hvordan en offentlig eid samisk mediebedrift skal utvikle seg i fremtiden.

Selv om en prinsipiell tilnærming til styring og organisering av Sámi Radio tilsier en sterkere og mer avgjørende rolle for Sametinget, er det flere ulike hensyn som må vurderes i en slik sammenheng. Blant disse er spørsmålet om mulighetene for opprettholdelse og utvikling av de budsjettmessige rammene for Sámi Radio. NRK er i all hovedsak lisensfinansiert. Ved å skille ut Sámi Radio som en egen offentlig eid samisk mediebedrift reises spørsmål om hvordan denne skal finansieres og hvordan den framtidige budsjettutviklingen sikres. Det vil også reise seg spørsmål om behovet for lovendring eller egen lovgiving for en offentlig samiskeid mediebedrift.

Videre hersker det ingen tvil om at Sámi Radio faglig og redaksjonelt sett har hatt sterke fordeler av å være tilknyttet et stort mediakonsern som NRK. Siden etablering i 1933 har kringkastingsselskapet en erfaring rik på historie og kompetanse i organisatorisk og journalistisk forstand. Som del av denne helheten høster Sámi Radio av dette og har alle forutsetninger for å fremme god og kritisk journalistikk av og på vegne av det samiske folk. Hvordan slike stordriftsfordeler skal ivaretas eller kompenseres for krever inngående vurderinger.

Sametingsrådet ser at både prinsipielle og praktiske forhold knyttet til samisk styring, kontroll og mulighet for samisk mediemessig egenutvikling, tilsier at det utføres en inngående utredning av NRK Sámi Radios fremtid, organisering og tilknytning. Sametingsrådet foreslår derfor at det gjennomføres en slik utredning for å undersøke alle sidene av hvordan den samiske medieoffentlighet skal institusjonaliseres og utvikles på vegne av det samiske folks fremtid, og for kritiske og offentlige refleksjon.

Prioriterte tiltak:

- Sametingsrådet skal arbeide for å endre Universitets- og høyskoleloven slik at Sametinget kan oppnevne eksterne styrerepresentanter til Sámi allaskuvla.
- Sametinget oppnevner styrerepresentanter i ICR.

⁸ Skogerbø, E. 2003: "Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter", i Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

- Utredning om framtidig styring og organisering av NRK Sámi Radio. Sametingsrådet går inn for at denne utredningen finansieres over Sametingets budsjett.

5.3.2.3. Interesseorganisasjoner og generelle kulturtiltak

Interesseorganisasjoner og frivillige medlemsforeninger og lag representerer viktige deler av det sivile samiske samfunn. Vi har mange slike institusjoner innen for eksempel næring, kultur, likestilling og internasjonale forhold. De holder liv i samiske lokalsamfunn og kaster lys på forhold som kanskje den politiske norske og samiske offentlighet ikke evner å fremme like godt. Samtidig har interesseorganisasjoner og frivillige medlemsforeninger en viktig funksjon i den demokratiske styringskjede, og fungerer som essensielle grupperinger av interesser og behov som er viktige for den samiske offentlighet. Sametingsrådet er opptatt av å ha et aktivt og dynamisk sivilt samfunn som utgangspunkt for det samiske demokratiet, og har derfor søkerbaserte tilskuddsordninger for å støtte opp om frivillig og interessefokuset samisk arbeid og virksomhet.

5.4 Styrke og mangfold

Samiske institusjoners styrke og mangfold er en annen problemstilling som må vurderes i en politikk for institusjonsutvikling. Skal samiske institusjoner kunne fungere som steder for demokratiutvikling, kunnskapsproduksjon og kapasitetsbygging, må de ha en viss robusthet i forhold til økonomiske rammevilkår og menneskelige ressurser. Den enkleste tilnærmingen til denne utfordringen er å arbeide for økte økonomiske rammer til samiske institusjoner. Det kan likevel være grunn til å vurdere om det er en tilstrekkelig tilnærming til problemstillingen.

5.4.1 Kultursentre, språksentre, museer, festivaler og næringsinstitusjoner

Sametinget og fylkeskommunene har gjennom samarbeidsavtalene synliggjort fylkeskommunenes ansvar for utviklingen av den samiske kulturen i regionene. Gjennom aktiv og samordnet virkemiddelbruk er Sametinget og fylkeskommunene i fellesskap med på å utvikle det samiske kulturtilbudet. Dette dreier seg også om formidling av samisk kultur. På denne måten skapes det en felles forståelse mellom de tradisjonelle norske institusjonene og Sametinget om hvilke behov samiske samfunn har på kulturområdet.

Det eksisterer i dag relativt mange små samiske institusjoner med null til fem ansatte, dette gjelder særlig for kultursentre, språksentre, museer og festivaler. Dette gjør institusjonene svært sårbare og lite fleksible. Selv med betydelig bedre økonomiske rammevilkår er det grunn til å tro at disse institusjonene i lang tid framover vil være relativt små. Denne situasjonen reiser spørsmålet om behovet for å styrke institusjonene ved å gjennomføre sammenslåinger til større enheter.

Med unntak for Alta samiske språksenter er språksentrene forankret i kommunen eller i eksisterende institusjoner. Sametingsrådet mener det er viktig at språksentrene er knyttet til større samiske kultursentre eller kommuner. Dette ivaretar en forsvarlig økonomisk og administrativ styring og sikrer lokalt engasjement og styring av sentrene. Når språksentrene er organisert som kommunale virksomheter er Sametingsrådet opptatt av at det også er egne lokale styrer for språksentrene. Sametingsrådet mener at språksentrene som allerede er etablert, bør kunne utvide sitt virkeområde slik at de fungerer som regionale språksentre og som koordinatorene for språkprosjekter innenfor sine områder.

Samorganisering av flere små institusjoner og virksomheter i større konsoliderte enheter kan virke til større faglige miljø, økt robusthet og rasjonalisering av økonomiske og administrative driftsoppgaver, slik at oppmerksomheten mot det faglige arbeidet kan styrkes. Innenfor museumsområdet foregår det en slik konsolideringsprosess. En slik tilnærming kan imidlertid i seg selv ofte være svært kostnadskreven både økonomisk, menneskelig og faglig. Et annet forhold er at sammenslåing ofte reduserer mangfoldet av institusjoner i det samiske samfunnet. Det samiske samfunnet er variert og strekker seg over store områder noe som kan gjøre sammenslåinger praktisk vanskelig, samtidig som det kan bidra til for stor grad av ensretting på enkelte institusjonsområder. Det er derfor Sametingsrådet vurdering at det må foretas konkrete og situasjonsbestemte vurderinger av hvilke institusjoner og virksomheter det vil være hensiktsmessig å slå sammen i felles organisasjoner. Der det er flere virksomheter som delvis er overlappende og lokalisert i nærheten av hverandre, og hvor det uansett må foregå en gjennomgang av styrings- og organisasjonsform som resultat av den offentlige driftsstøtten Sametinget gir, vil det være naturlig å vurdere nye sammenslåtte enheter. Sametingsrådet understreker at der det er hensiktsmessig bør sammenslåingene gjennomføres i løpet av budsjettåret 2009. Der det foreslås sammenslåinger vil selvsagt Sametinget være i kontinuerlig dialog med de relevante institusjoner slik at omorganiseringsprosessene ivaretar institusjonenes egenart og tradisjoner på best mulig måte.

Sametingsrådet ser det som fordelaktig om samiske institusjoner i henholdsvis Nord- og Sør-Troms slår seg sammen i større organisatoriske enheter. Slik situasjonen er i dag vil det være naturlig at denne prosessen fokuseres til dagens Ája samisk senter og Várdoáiki samisk senter. Disse sentrene bør dekke virksomhet innen blant annet samisk språk, kultur, museum, bibliotek, festivaler og eventuelt næringsvirksomhet.

En styringsgruppe bestående av Ája samisk senter, Kåfjord kommune, Riddu Riđđu festivála, Sametinget og Troms fylkeskommune, har i rapport av 17.4.08 levert sin anbefaling om den fremtidige organiseringen av Ája samisk senter. Rapporten konkluderer med at Ája samisk senter og Riddu Riđđu skal organiseres som et aksjeselskap, og skal videre omfatte dagens funksjoner som drift av samisk senter, språksenter, bibliotek, bokbuss, museum, lokaler til utstilling/kulturformidling, kjøkken og festival i tillegg til nye funksjoner. Selskapets formål og ambisjon er å være en knutepunktinstitusjon med lokale, regionale, nasjonale og internasjonale oppgaver, med et spesielt ansvar for sjøsamisk og nordlige folks kultur. Selskapet skal også ha som ambisjon å utvikle geoturisme og næringsvirksomhet som kan knyttes til selskapets formål. Ved opprettelse av et AS anbefales det at Sametinget, Troms fylkeskommune og Kåfjord kommune går inn på eiersiden.

Sametingsrådet stiller seg i hovedsak positiv til denne løsningen, men anbefaler at det nye selskapet primært organiseres som stiftelse, og sekundært som et 100 prosent offentlig eid AS. Samtidig anser Sametingsrådet det som positivt hvis Lásságámmi inkluderes i sammenslåingen. Lásságámmi har ingen faste ansatte og det eksisterende bygget er ikke egnet for museumsvirksomhet. Styret i stiftelsen er i gang med å utarbeide en strategiplan for stiftelsens videre arbeid. En sammenslåing vil bidra til at Lásságámmi får styrket sin posisjon og får daglig oppfølging i det viktige arbeidet forbundet med å sikre og fremme Nils Aslak Valkeapääs kulturarv.

Uavhengig av denne sammenslåingen har Riddu Riđđu som nevnt i kapittel 4.5.1 søkt Kultur- og kirke departementet om status som knutepunkt festival, en søknad Kultur- og kirke ministeren ved åpningen av Riddu Riđđu i 2008 sa ville bli imøtekommet med et årlig tilskudd over statsbudsjettet på omlag kr 1,5 mill. I *St.meld. nr. 10 (2007-2008) Kriterium for knutepunktstatus og vurdering av gjennomføring av knutepunkt oppdraget*, uttaler regjeringen følgende:

"[...] regionane skal ha større ansvar for oppnemning av styreleiarar og stymemedlemmer til region-/landsdelsinstitusjonar og knutepunkt frå 2010. Hovudregelen skal vere at det nye regionale forvaltningsnivået har ansvar for å nemne opp styreleiar og eventuelt nokre av eller alle styremedlemene, men at regjeringa i særskilde høve kan vike frå denne regelen. I kvart enkelt tilfelle må ein gjennomgå og ta stilling til nøyaktig fordeling.

Medan ein ventar på at dette blir gjennomført, vil departementet gå inn for at staten nemner opp eitt styremedlem med varamedlem til styre for knutepunkta. Staten vil konsentrere si styring av knutepunkta gjennom føresetnadene for statsilskotet til desse verksemdene. Departementet vil like vel understreke det viktige i at det ved styreoppnemning blir lagt stor vekt på å oppnemne kompetente styre slik at styret som kollegium har brei kompetanse, både når det gjeld verksemda sine faglege oppgåver og dei økonomiske og administrative oppgåvene. Dagens knutepunkt er i hovudsak organiserte som stiftingar. Denne organisasjonsforma har ein funne tenleg som rettsleg ramme for samarbeidsprosjekt innanfor kulturforvaltinga.

Departementet legg til grunn at stifting framleis skal vere den vanlege organisasjonsforma for eit knutepunkt. Ein vil like vel ikkje sjå bort frå at andre organisasjonsformer kan bli vurderte i særskilde tilfelle".⁹

Sametingsrådet ser det som naturleg at Sametinget ivaretar den samiske og nasjonale rollen som oppnevningssmyndighet for styret til Riddu Riđđu når det tilkjennes knutepunktstatus i statsbudsjettet fra 2009. Som internasjonal urfolksfestival med tilholdssted i Sápmi, samt at Sametinget allerede er tiltenkt oppgaven som én av flere eiere i det foreslåtte selskapet bestående av blant andre Riddu Riđđu, er det naturleg at Sametinget ivaretar den samiske og nasjonale rollen, mens fylkeskommunen fortsetter å ivareta den regionale rollen. Sametinget må derfor oppnevne halvparten av styrerepresentantene, inkludert styreleder.

Várdobáiki er et offentlig finansiert BA med kommuner, institusjoner, foreninger og privatpersoner som eiere. Várdobáiki har sitt virksomhetsområde i nordre Nordland og Sør-Troms. Senteret har aktivitet i hele regionen, og deler sin aktivitet inn i språksenter, kultursenter, dokumentasjonssenter, og samisk barnehage. Senteret har 4,3 ansatte. Som en del av tidligere argumentasjon anser Sametingsrådet det som formålstjenelig at Gamtofta og Vilgesvárre organiseres inn under Várdobáiki. Etter vedtak gjort av Sametinget som en følge av sak 06/07 *Delutredning om samisk museumsvirksomhet i Nordre Nordland og Troms*, skal det bygges opp en samisk museumsvirksomhet med Gallogiedde og Vilgesvárri. Gamtofta er også i dialog med Várdobáiki om et samarbeid. Sametingsrådet ser et potensial for at dette samarbeidet utvides til også å inkludere generell drift, samt kompetanse- og kapasitetsutvikling. Vilgesvárre har én fast ansatt på heltid, og tre personer på deltid, mens Gamtofta er et enkeltmannsforetak. Disse mottar relativt små tilskudd i støtte fra Sametinget. For å øke forutsetningene for utvikling og vekst i henhold til institusjonenes vedtekter og formål, anser Sametingsrådet det som fornuftig at institusjonene organiseres inn under Várdobáiki samisk senter som en stiftelse. Det er også i denne sammenheng hensiktsmessig at Márkumeannu inkluderes i en slik sammenslåing.

Med utgangspunkt i samme argumentasjon, foreslår Sametinget at Pitesamisk hus organiseres som en del av Árran lulesamiske senter. Dette vil i tilfelle innebære at Árran både i navn og virksomhet må ha en videre kulturell og geografisk profil enn hva det har i dag.

Med utgangspunkt i Sametingets vedtak i sak 06/07, har en arbeidsgruppe bestående av Árran, Salten museum, Pitesamisk Forum, Duoddará Ráffe og Salto Bihtesamiid Searvi drøftet innholdet i en eventuell fremtidig museumsvirksomhet i pitesamisk område. Det skal utarbeides et plandokument som drøfter oppbygging av museumsvirksomheten her med blant annet museumsfaglig innhold, organisatoriske løsninger, budsjett samt finansierings- og budsjettbehov, lokalisering, etc. Plandokumentet skal ifølge gruppen ferdigstilles i desember 2008. Sametingsrådet stiller seg positiv til en slik løsning og anser det videre som fornuftig at arbeidsgruppen ser dette i sammenheng med en sammenslåing av Pitesamisk hus og Árran.

⁹ St.meld. nr 10 /2007-2008): *Knutepunkt. Kriterier for knutepunktstatus og vurdering av gjennomføring av knutepunktoppdraget*, kapittel 5.3 Oppnemning av styre og val av organisasjonsform.

På Sametingets budsjett er det i dag en rekke institusjoner som defineres som samiske kulturhus og som tildeles eller vurderes tildelt direkte tilskudd av varierende størrelse. Samisk hus på Senja, Samisk hus i Oslo og Álttá siida utgjør noen av disse i dag. Kravene som stilles til disse fremgår av beskrivelsen for direkte tilskudd i kapittel 4. Sametingsrådet vurderer det dit hen at det vanskelig lar seg gjøre å kategorisere disse som kulturhus med formål om bredt anlagt egenaktivitet. Institusjonene fungerer langt på veg som institusjonaliserte møteplasser for individer, lag og foreninger. Institusjonene er imidlertid en viktig del av infrastrukturen for samisk kultur- og språkarbeid i sine områder.

Sametingsrådet ønsker at disse institusjonene skal vokse seg større og sterkere slik at den lokale kulturtradisjonen de forvalter skal nå ut til flest mulig. Sametingsrådet anser det som formålstjenelig at det ved budsjettarbeidet for 2009 vurderes å henvise disse institusjonene til en egen styrket søkerbasert ordning. En slik ordning medfører at tilskuddene i større grad er tilpasset den reelle planlagte aktiviteten ved møteplassene og kan øke mulighetene for å få innvilget høyere tilskudd, da søknadens kvalitet og omfang vil bestemme tildelingsbeløpet. I tillegg vil Sametinget være mer involvert i møteplassenes utvikling og vekst gjennom årlige søknadsbehandlinger og veiledninger. Foreslåtte søknadsordning vil måtte forutsette en engangsutbetaling for ett virksomhetsår á 12 måneder, og inkludere utgifter til lokaler og husleie. Sametingsrådet vurderer en slik ordning til å gi rom for utvikling og nødvendig grad av forutsigbarhet. Sametingsrådet foreslår også å henvise Beaiivveálgu til samme søknadsbaserte ordning. Festivalen vil i fremtiden kunne vurderes for direktetilskudd hvis en sammenslåing med Várdobáiki finner sted.

Fra og med budsjettåret 2009 henvises næringsinstitusjonene Unjárgga Sámiid Duodje og Duojáriid Dállu til en søkerbasert tilskuddsordning. Sametinget har foretatt en evaluering av blant andre disse institusjonene¹⁰. Med bakgrunn i denne evalueringen utvikles tilskuddsordningen med direkte tilskudd til disse. Sametingsrådet anser det som hensiktsmessig at Unjárgga Sámiid Duodje og Duojáriid Dállu henvises til en ny og styrket søkerbasert tilskuddsordning. Eventuelt kan institusjonene henvises til duodjiavtalens søkerbaserte driftstilskuddsordning.

Samiske museer og samiske kultursentre har kompetansemiljøer som kan videreutvikles innen forsknings- og utredningsvirksomhet. Av museene, blant annet ved Árran og Várjjat Sámi Musea, er det høyere forskningsfaglig kompetanse om samisk kulturhistorie. Samtidig som det ved samiske institusjoner eksisterer slik kompetanse har Sametinget forvaltningsmyndighet for samiske kulturminner.

Til tross for at Sametinget siden 1994 har forvaltet samiske kulturminner og har betydelig egenkompetanse om samisk kulturhistorie, opplever Sametingsrådet at det har skjedd en viss stagnasjon i utviklingen av det samiske kulturminnevernet. Dette skyldes blant annet at det er få og svake kompetansemiljøer utenfor forvaltningen. Grunnlaget for en god kulturminneforvaltning legges ofte gjennom forskning, utredninger, rapporter og registreringer. Sametingsrådet er derfor opptatt av å videreutvikle og styrke samspillet med forsknings- og utredningsmiljøene som arbeider med samisk kulturhistorie. Dette gjøres både ved at forvaltningen løfter fram og synliggjør faglige problemstillinger og ved å se til at større utredningsarbeider blir lagt til, bygger oppunder og styrker fagmiljø som arbeider med samisk kulturhistorie. Men det krever også at det gis muligheter for å utvikle egne samiske forsknings- og utredningsmiljøer knyttet til kulturhistorie, kulturminner og kulturmiljø. Kulturminnevern og kulturminneforskning er også tett knyttet til tradisjonell kunnskap noe som også gjør det naturlig med et strategisk samarbeid mellom forsknings- og utredningsmiljøer med kompetanse på samisk kulturhistorie. Som en del av et oppdrag fra Sametinget til Sámi allaskuvla for å utarbeide en rapport om grunnlaget for en kunnskapsbasert forvaltning av tradisjonell kunnskap, er det inngått et samarbeid mellom Sámi allaskuvla, samiske museer og Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Sametingsrådet ser det som en styrke om det kan videreutvikles

¹⁰ Evaluering av salgsorganisasjonene i duodji og Duojáriid Dállu 2007.

forsknings- og utredningsmiljøer, særlig knyttet til samisk kulturhistorie og kulturarv ved samiske museer. Sametingsrådet vil derfor være positiv til å understøtte initiativ som tas for en slik utvikling.

Sametingsrådet vil også være positiv til liknende initiativer for å etablere forsknings- og utredningsmiljøer ved samiske kultursentre knyttet til samisk kultur, språk og tradisjonell kunnskap. Árran lulesamiske senter har som nevnt inngått en avtale med Høgskolen i Bodø med felles ønske om å etablere forskningskompetanse i tilknytning til Árran. Dette er initiativer som styrker samiske kunnskapsmiljøer og som Sametingsrådet anser som overordnet viktig at kultursentrene og faginstansene realiserer i fellesskap.

Prioriterte tiltak:

- Ája samisk senter, Riddu Riđđu, Samisk språksenter i Kåfjord og Lássagammi slås sammen til en felles enhet, primært organisert som en stiftelse opprettet av Sametinget, Troms fylkeskommune, Kåfjord kommune og Storfjord kommune, subsidiært som aksjeselskap med de samme instansene som eiere.

- Várdobáiki samisk senter, Gallogieddi museum, Vilgesvárri, Gamtofta og Márkumeannu slås sammen til en felles enhet, primært som stiftelse med Sametinget, Evenes kommune, Skånland kommune, Troms fylkeskommune og Nordland fylkeskommune som stiftere, subsidiært som aksjeselskap med de samme instansene som eiere.

- Árran lulesamiske senter og Pitesamisk hus slås sammen i en felles stiftelse. Det må foretas en gjennomgang av vedtektene og stifterne for også å inkludere det pitesamiske området i institusjonens virksomhet. Pitesamisk museumsvirksomhet må være en del av denne sammenslåingen.

- Det opprettes en egen styrket søknadsbasert tilskuddspost for samiske møteplasser som Samisk hus på Senja, Samisk hus i Oslo og Beaivveálgu. Festivalen vil i fremtiden kunne vurderes for direktetilskudd hvis en sammenslåing med Várdobáiki finner sted. Samisk hus på Senja og Samisk hus i Oslo gis ikke lenger et direkte tilskudd. Álttá Siida vil kunne vurderes som søknadsberettiget for en slik ordning om de ikke omorganiseres, jf kapittel 5.3.1.

- Unjárgga Sámiid Duodje og Duojárriid Dállu henvises til en søkerbasert driftstilskuddsordning.

- Sametingsrådet vil støtte arbeidet for å videreutvikle forsknings- og utredningskompetanse ved samiske museer og kultursentre.

5.4.2. Høyere utdanning, forskning og kunnskapsformidling

Det er i dag etablert et miljø med videre utviklingspotensial ved Sámi allaskuvla i Kautokeino. Mulighetene for utviklingen av dette miljøet bør ses i et allsamisk og internasjonalt urfolksperspektiv, ikke bare når det gjelder høyere utdanning og forskning, men også for utvikling av utredningskompetanse og kunnskapsformidling.

En viktig faktor for å styrke etterrettelig kunnskapsproduksjon vil være å bygge sterke fagmiljøer og gjerne flere fagmiljøer, slik at nyansert faglig produksjon og debatt kan etableres. Samer selv må gis anledning til både å virke i de norske fagmiljøene og å bygge opp egne fagmiljøer. Noen slike finnes, og som kunnskapsprodusenter om ulike samiske samfunnsforhold vil det være nødvendig at de bygges ut. Samtidig er det også nødvendig at det vi kan karakterisere som "norske" institusjoner, på bredt grunnlag, viser interesse for samiskrelaterte spørsmål. Ellers risikerer vi at det samiske lukkes

inne, blir arena for de spesielt interesserte, og at allmennheten verken får kunnskap eller interesse for det samiske.¹¹

Regjeringen oppnevnte 24. mai 2006 et utvalg for å utrede den videre utviklingen innenfor høyere utdanning. Med et tidsperspektiv på 10–20 år ble utvalget bedt om å foreslå tiltak for å sikre at strukturen av universiteter og høyskoler bidrar til å møte samfunnets behov og sikrer en god ressursutnyttelse. Utvalget ble ledet av Steinar Stjernø. Utvalget vurderte den videre utviklingen av norsk høyere utdanning i lys av samfunnets behov. Utredningen tok utgangspunkt i universitetenes og høyskolenes samfunnsrolle. Stjernøutvalget leverte 22. januar 2008 innstillingen *NOU 2008:3 Sett under ett - ny struktur i høyere utdanning*.

For å skape større og mer robuste enheter foreslo utvalget at institusjonsstrukturen i norsk høyere utdanning endres gjennom sammenslåinger, og at dette hovedgrepet kombineres med en prosesstilnærming der alle de statlige universitetene og høyskolene uttaler seg om hvilke institusjoner de ønsker å slå sammen med. Det ble foreslått at høyskolene blir en del av universitetet i sin region. Det vil si at et foreslått Universitet i Nord-Norge vil inkludere eksempelvis UiTø, høyskolene i Finnmark, Tromsø, Harstad, Bodø, Narvik og Nesna, samt Sámi allaskuvla. Generelt er det i utredningen gitt lite vurderinger og drøftelser av samisk forhold og rettigheter, og i mandatet er ikke samiske interesser og rettigheter nevnt.

Sametingsrådet ser at flere forhold kan tale for at strukturen i norsk høyere utdanning vurderes. Videre ser Sametinget at det på noen områder kan være formålstjenlig med sammenslåinger av utdanningsinstitusjoner. I den grad slike vurderinger også berører samiske institusjoner, som Sámi allaskuvla, må det imidlertid også vurderes i forhold til hvordan dette virker overfor det samiske samfunnet og for samisk samfunnsutvikling. Dette er ikke gjort i utredningen og Sametingsrådet foreslo derfor i sin høringsuttalelse en egen utredning på dette området. En slik utredning må naturlig nok også ta utgangspunkt i det som følger av folkeretten i ILO 169 artikkel 27, FNs konvensjonene om sivile og politiske rettigheter og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966 artikkel 1, samt urfolkserklæringen artikkel 3, 4 og 14. En slik utredning må se på muligheten for utvikling av Sámi allaskuvla mot et urfolksuniversitet.

Gáldu og ICR er i dag organisert som statlige forvaltningsorganer med særskilte fullmakter. Begge disse relativt nyetablerte institusjonene er små. De vil være lokalisert til det nye vitenskapsbygget i Kautokeino. De er nært knyttet til kunnskapsproduksjon og politikktutvikling rettet mot samiske samfunn og urfolkssamfunn. Dette tilsier etter Sametingsrådets vurdering at de bør ha større grad av uavhengighet overfor regjeringen enn det de har i dag, og at de mer formelt knyttes til den samiske demokratiske offentligheten representert ved Sametinget. Tilknyttingen til Sametinget bør likevel ikke være så sterk som tilknyttingen i dag er til regjeringen. Videre bør disse institusjonene ha større frihet enn i dag til å utvikle sin faglige, kunnskapsproduserende og kunnskapsformidlende profil. Ingen av disse institusjonene har på nåværende tidspunkt anledning til å stå for brukerorientert forskningsaktivitet eller utredningsoppdrag for offentlige eller private aktører.

Sametingsrådet vurderer det som naturlig at Gáldu og ICR videreutvikler en tettere organisatorisk tilknytting til Sámi allaskuvla, samtidig som deres selvstendighet i form av eget styre videreføres. Sametingsrådet ser det videre som rimelig at to slike mindre virksomheter vil være tjent med å inngå i en felles enhet med felles styre og administrering.

Sametingsrådet mener organiseringen av hensynene til robuste fagmiljøer, samarbeid og nærhet med Sámi allaskuvla, større selvstendighet i forhold til regjeringen og samtidig sterkere tilknytning til den

¹¹ Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: "Samisk offentlighet og makt", i Bjerkli, B. og Selle, P. 2003: *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

samiske offentligheten, tilsier at Gáldu og ICR slås sammen og organiseres som randsonestitusjon til Sámi allaskuvla. Randsonen forstås som et nettverk av selvstendige rettssubjekter og prosjekter som har et faglig samarbeid med en sentralinstitusjon, og som driver med randsones virksomhet. Randsones virksomhet betyr virksomhet som drives av eller i tilknytning til en sentralinstitusjon ved siden av sentralinstitusjonens ordinære hovedvirksomhet. Definisjonene er hentet fra avtalen mellom Universitetet i Oslo og randsoneselskapet Unirand. Randsones organisering gir ulike muligheter og innebærer fleksibilitet. Randsonestitusjoner knyttes vanligvis til universiteter eller høyskoler gjennom randsoneselskaper, enten som underlagte paraplyelskaper, eller som egne virksomheter.

Utgangspunktet for å organisere en aktivitet i randsonen er todelt: Aktiviteten skal ligge utenfor hovedinstitusjonens primære virksomhetsområder, og den skal finansieres av eksterne midler eller med stor grad av ekstern finansiering. Begge disse kriteriene har relevans for Sámi allaskuvla i relasjon til Gáldu og ICR. Sámi allaskuvlas hovedvirksomhet er forskning og undervisning. Gáldu og ICRs randsones virksomhet vil i relasjon til Sámi allaskuvla dreie seg blant annet om eksternt finansiert utredningsarbeid, formidling og konsulentvirksomhet. I valg av organisering, virksomhet og styringsform som randsonestitusjon er det relativt stor frihet. Man er vanligvis omfattet av en samarbeids- eller rammeavtale med hovedinstitusjonen. Ansatte i randsonestitusjoner har i enkelte tilfeller engasjementer og/eller bistillinger ved universitetet eller høyskolen.

Det vil ligge vesentlige fordeler i organiseringen av nevnte institusjoner som randsonestitusjoner. Randsonestitusjonene kan utvikle faglige og organisatoriske bånd til hovedinstitusjonen, samtidig som de opprettholder stor grad av uavhengighet og autonomi i forhold til prioriteringer og utviklingsmuligheter. Samtidig blir man som randsonestitusjon ikke underordnet målbarhetskrav som er dårlig tilpasset underinstitusjonenes virksomheter. Randsonestitusjonene vil kunne ha behov for å disponere juridisk og økonomisk kompetanse innen regnskapsføring og lønns tjenester. Samtidig kan randsonestitusjonene ha direkte faglig kontakt med hovedinstitusjonen og de enkelte fagmiljøer under dette. Under universitetenes randsones organisering finnes i dag både stiftelser og aksjeselskaper. Som tidligere vurdert finner Sametingsrådet det mest hensiktsmessig å benytte stiftelsesformen for selvstendige samiske institusjoner. Sametingsrådet mener derfor Gáldu og ICR bør omorganiseres til en stiftelse med Sametinget, Sámi allaskuvla og eventuelt Verdensforbundet for reindriftsfolk som stiftere. Samtidig bør det inngås en samarbeidsavtale mellom den nye randsonestitusjonen og Sámi allaskuvla.

Kunnskapsdepartementet (KD) har i brev til Sámi allaskuvla foreslått en sammenslåing av høyskolen og Gáldu i forbindelse med samlokalisering ved Vitenskapsbygget i 2009. Gáldu er én av enhetene som skal inn i Samisk Vitenskapsbygg i Kautokeino. Primært vurderer KD at Gáldu administrativt blir en del av Sámi allaskuvla, samtidig som høyskolen ikke blir ansvarlig for senterets faglige virksomhet. Det vises videre til at Universitets- og høyskoleloven § 1-4 åpner for en slik løsning. Denne bestemmelsen sier at "[departementet] kan i samråd med institusjonen legge driften av en nasjonal fellesoppgave til en bestemt institusjon, uten at institusjonens egne styringsorgan har ansvar for den faglige virksomheten."

Sametingsrådet vurderer departementets forslag til sammenslåing som utilstrekkelig. Det er viktig å inkludere ICR i denne sammenheng. ICR er på mange måter lik Gáldu både i størrelse og funksjon. Samtidig har de ulike nedslagsfelter innenfor urfolkstematikken. Det er viktig å inkludere begge institusjonene da det samiske kompetansemiljøet er relativt nyetablert i nasjonal og internasjonal sammenheng, og har et sårbart kapasitets- og ressursgrunnlag. Samtidig er samiske kunnskapsinstitusjoner avhengig av autonomi og uavhengighet for å realisere egenutvikling på vegne av seg selv og det samiske samfunnet generelt. Gjennom foreslåtte randsonetilknypning vurderer Sametingsrådet at Gáldu og ICRs autonomi og tilknytningsbehov til Sámi allaskuvla ivaretas tilfredsstillende. I departementets brev til Sámi allaskuvla åpnes det for andre former for tilknytnypning. Sametingsrådet foreslår i den forbindelse randsones organisering av Gáldu og ICR under Sámi allaskuvla.

Prioriterte tiltak:

- Det arbeides opp imot Kunnskapsdepartementet for å nedsette et utvalg for å utrede mulighetene og rammene for videreutviklingen av en selvstendig nordisk samisk utdannings- og forskningsinstitusjon, der en også ser på mulighetene for utvikling av Sámi allaskuvla mot et urfolksuniversitet.

- Gáldu og ICR slås sammen til en stiftelse som randsonelinstitusjon til Sámi allaskuvla. Stifterne er Sametinget, Sámi allaskuvla og Verdensforbundet for reindriftsfolk. Det inngås en samarbeidsavtale mellom den nye randsonelinstitusjonen og Sámi allaskuvla.

5.4.3 Helse- og sosial

Helse- og sosialtjenestene i Norge er offentlige lovpålagte oppgaver, og nevnte samiske institusjoner i kapittel 4.10 er en del av det offentlige helsesystemet. De betraktes som samiske institusjoner da de bærer preg av å ha et særskilt samisk samfunnsformål gjennom å utvikle helse- og sosialtjenester til det samiske folk med utgangspunkt i samisk språk og kultur. Samiske pasienter har som andre behov for helse- og sosialtjenester som faller inn under alle aspektene ved helse- og sosialtjenestene. Man må anta at samiske pasienter, som andre, alltid vil søke den til enhver tid best kvalifiserte medisinske hjelp.

Det framgår av forskningsmaterialet fremlagt av Senter for samisk helseforskning at samiske pasienter rapporterer mindre tilfredshet med helse- og sosialtjenestene som tilbys.¹² På muligheter til bruk av eget språk i tillegg til kulturforskjeller oppgis som årsak. Stadig rapportering av at samiske pasienter ikke møter forståelse i helse- og sosialsystemet har aktualisert en debatt om hvorvidt tilbudet til samiske pasienter må organiseres særskilt, blant annet ved opprettelse av et eget samisk helseforetak og flere institusjoner med nasjonalt ansvar.

Sametingsrådet mener at samiske pasienters rett til en likeverdig tjeneste må følge pasienten og ikke begrenses av organisering. For å oppnå en likeverdig helse- og sosialtjeneste til det samiske folk må derfor kunnskap om samisk språk og kultur implementeres i den allerede eksisterende helse- og sosialtjenesten.

Dette betyr ikke at egne samiske tilbud utelukkes. Det er på mange områder behov for særskilte tilbud og løsninger rettet mot samiske pasienter og brukere. Noen løsninger må utvikles for implementering i det ordinære helse- og sosialsystemet, som system for bruk av tolk. Men det er også nødvendig å etablere institusjoner som spesielt ivaretar samiske brukere der en har erfart at det ordinære tilbudet har vært mangelfullt.

Sametingsrådet mener det er viktig å heve institusjonenes status og styrke disse organisatorisk, økonomisk og personellmessig. Institusjonene er i dag ulikt organisert, både i forhold til mandat og institusjonstilknytning. Sametingsrådet ser at det kan være uheldig at institusjoner med tenkte funksjoner for den samiske befolkning er så ulikt organisert, og vurderer det som formålstjenelig med en egen utredning om de samiske helse- og sosialinstitusjonenes framtidige organisering og tilknytning. Valg av organisering må ta hensyn til at det er begrenset tilgang på samiske fagfolk innenfor alle fagspesifikke områder. Det samiske folk er derfor avhengig av organisasjonsformer som fører til at en kan benytte samiske fagfolk mest mulig effektivt.

¹² Nystad, T., Melhus, M., Lund, E. 2006: "Samisktalende er mindre fornøyde med legetjenestene", i *Medisin og Vitenskap. Tidsskrift for Den norske legeforening*, nr 6, Oslo.

Sametingsrådet anser det som videre viktig at Senter for samisk helseforsknings ressurser og arbeid sikres. Det er fortsatt behov for ytterligere statistikk på, og epidemiologisk kunnskap om den samiske befolknings helse og levekår.

Prioriterte tiltak:

- Det arbeides opp imot Helse- og omsorgsdepartementet for å nedsette et utvalg for å utrede samiske helse- og sosialinstitusjoners framtidige organisering og tilknytning.
- Sametingsrådet vil gjennom påvirkning av sentrale myndigheter sikre at institusjoner som yter helse- og sosialtjenester til samiske pasienter, igangsetter tiltak slik at samiske pasienters rett til bruk av eget språk ivaretas, herunder også bruk av tolk.
- Videreutvikle Sametingets tilskuddordninger for å styrke kompetanse i samisk språk og kultur innenfor offentlige helse- og sosialinstitusjoner.

5.5 Samhandling

Muligheter for samhandling og samarbeid mellom samiske institusjoner, og mellom samiske institusjoner og andre institusjoner er en viktig problemstilling. Det er i dag etablert flere typer nettverk mellom samiske institusjoner. Det være seg samiske institusjoners nordområdenettverk, museumsnettverk, språksenternettverk eller forskningsnettverk. Slike nettverk er ofte verdifulle for utveksling av erfaringer og for utvikling og gjennomføring av felles prosjekter. Nettverkssamarbeid kan bidra til merverdi eller meraktivitet som institusjonene enkeltvis ikke klarer å oppnå. Sametingsrådet har i denne meldingen foreslått sammenslåinger blant annet i forhold til de ulike kultursentrene. Innenfor en slik ordning vil færre, men sterke institusjoner ha gode forutsetninger for å etablere dynamiske og levedyktige nettverk. Sentrene vil individuelt sett være varierte og dynamiske i seg selv. Når dette er utgangspunktet for et kultursenternettverk er mulighetene gode for at sentrene sammen vil vokse og sørge for en variert, levedyktig og særdeles kompetent kulturvirksomhet i Sápmi.

Det er likevel også grunn til å bemerke at nettverkssamarbeid kan resultere i fragmenterte ansvarsforhold og overorganisering som utydeliggjør målsettingene med samarbeidet. Det er derfor viktig at partene i et nettverkssamarbeid konstituerer realistiske organisasjonsformer og mål for samarbeidet.

Selv om samiske institusjoner springer ut av og fungerer i en samisk samfunnssammenheng, inngår de også i en større nasjonal og internasjonal sammenheng. Derfor vil det være naturlig og nødvendig å inngå samarbeid og nettverk med internasjonale institusjoner. Spørsmål om det er mulig og eventuelt hvordan det kan legges føringer eller tilskyndelser for nettverkssamarbeid, er aktuelt i forhold til problemstillinger om samhandling og samarbeid. Hvordan en kan legge til rette for at samiske institusjoner samarbeider for å påvirke og trekke veksler på andre institusjoners kunnskap og virksomhet nasjonalt som internasjonalt, er en annen problemstilling. Sametingsrådet vil i denne sammenheng vurdere tiltak som skal bidra til å stimulere til produktivt nettverkssamarbeid på flere fagområder. Dette vil handle om søkerbaserte tilskuddsordninger. Målgruppe for tilskuddsordningen vil være kompetanseinstitusjoner, kultur- og språksentre og museer av en viss størrelse, som ønsker å opprette eller videreføre eksisterende nettverk innenfor sitt fagområde. Nettverk som også ønsker en internasjonal profil i sitt samarbeid, og som vektlegger konkret prosjektsamarbeid, vil bli vektlagt.

Prioriterte tiltak:

- Sametingsrådet vil vurdere etablering av søknadsbaserte tilskuddsordninger som stimulere til produktivt nettverkssamarbeid mellom kompetanseinstitusjoner, kultursentre, språksentre og museer nasjonalt og internasjonalt.

5.6 Finansiering av nye bygg

Hvordan nye bygg og utbygginger av eksisterende bygg for samiske institusjoner skal finansieres, er en problemstilling som må vurderes i en politikk for institusjonsutvikling. Samiske institusjoner kjennetegnes ofte av at de ikke er initiert av lokale eller regionale myndigheter, da samene oftest er i en minoritetssituasjon. Som regel er de samiske institusjonene initiert av det samiske lokalsamfunnet eller fra sentralt samepolitisk hold. Dette medfører at det svært ofte er vanskelig å få en lokal og regional finansiering av bygg til samiske institusjoner. For eksempel forvalter Kultur- og kirkedepartementet overskuddet fra statlige spill til tilskuddsordninger for regionale møteplasser og formidlingsarenaer for kultur. Ordningen er imidlertid slik at det bare kan gis inntil en tredjedel av investeringskostnadene til slike bygg. De resterende to tredjedelene må finansieres med egenandel, private midler eller lokale og regionale tilskudd. Ordningen er dermed ikke tilpasset samenes situasjon som urfolk og minoritet.

I *St.t.meld. nr. 28 (2007-2008) Samemeldingen* heter det at regjeringen legger Sametingets prioritering til grunn ved behandling av søknader om tilskudd til samiske kulturbygg. Videre heter det at:

"Regjeringen foreslår at en som hovedregel tar i bruk [...] husleieordninger i statlig finansiering av nye kulturbygg som prioriteres av Sametinget, og at Sametinget får alt ansvar for å prioritere mellom aktuelle byggeprosjekter. Forslaget gjelder alle nye byggeprosjekter som Sametinget beslutter. Med mindre husleien og driftsutgiftene i sin helhet kan finansieres av Sametinget ved omprioritering innenfor uendret budsjettamme, må Sametinget ta opp spørsmål om økt tilskudd til delfinansiering av husleie og økte driftsutgifter med Kultur- og kirkedepartementet. Før Sametinget igangsetter nye prosjekter som vil kreve økt statstilskudd må rammer for innhold, omfang og økonomi for det enkelte prosjekt og finansiering av framtidig husleie og drift avklares med Kultur- og kirkedepartementet. Eventuelt økt tilskudd må bevilges innenfor de årlige driftsbevilgninger på statsbudsjettets kapittel 320 post 53 Samiske kulturformål. Kultur- og kirkedepartementet vil invitere Sametinget til konsultasjoner for husleieordningen eventuelt innføres.

Fordelen med denne ordningen er at det etableres en ordning som ivaretar finansieringen av forvaltning, drift og vedlikehold av bygningene. I flere sektorer innen offentlig forvaltning ser en at virksomheter som eier sine bygninger og har et annet hovedformål lett nedprioriterer planmessig, verdibevarende vedlikehold til fordel for ressurser til virksomhetenes hovedformål. Innen statsforvaltningen er regelen et organisatorisk skille mellom eier, forvalter og bruker av bygninger. Brukerne betaler husleie til eiendomsforvalterne, som har ansvaret for å disponere disse midlene til blant annet verdibevarende vedlikehold. Dette bidrar til å klargjøre oppgaver, ansvar og øvrige rammebetingelser for eiendomsforvaltningen." ¹³

Sametingsrådet stiller seg i utgangspunktet positiv til en slik husleiefinansiering som finansieringsordning. Det forutsetter imidlertid at det etableres reelle konsultasjoner om de budsjettmessige rammene for Sametinget, samt at regjeringens budsjettmessige prioriteringer for nye samiske institusjonsbygg også skjer i forhold til den samlede nybyggprioriteringen i Norge.

¹³ St.meld.nr. 28 (2007-2008): *Samepolitikken*, kapittel 14.6.2.

Sametingsrådet vil ta ansvar for bygging av nye institusjonsbygg ved å prioritere byggeprosjekter. Det understrekes at Sametinget og regjeringen gjennomfører konsultasjoner for å avklare de økonomiske konsekvensene, forpliktelsene og vilkårene før ordningen innføres.

Videre stiller Sametinget seg positiv til å finansiere forprosjekter for etablering av nye samiske kulturbygg og andre institusjonsbygninger innenfor husleieordningen. Det forutsettes imidlertid at institusjoner som bevilges forprosjektmidler er stiftelser hvor Sametinget er én av stifterne og/eller har oppnevningsmyndighet til styret. Sekundært kan aksjeselskaper der Sametinget har oppnevningsmyndighet søke om forprosjektmidler.

Sametingsrådet ser det ikke som hensiktsmessig å utarbeide en prioriteringsliste for nye samiske kulturbygg som strekker seg over seks år. Sametingsrådet vektlegger nødvendigheten av å ha en realistisk og veloverveid prioriteringsliste. Fra 2015 vil det være naturlig å gjøre opp status og utarbeide en ny prioritering.

Østsamisk museum og Vitenskapsbygget i Kautokeino er engangsfinansierte og ferdigstilles i 2009, og utbyggingen av Saemien Sijte er igangsatt og prioritert av departementet. Derfor er ikke disse inne på Sametingets prioriteringsliste. Ája samisk senterers byggeprosjektplaner er heller ikke inne på Sametingets prioriteringsliste for perioden 2009-2014, da byggetrinn nummer tre er prioritert på statsbudsjettet for 2008. Kultur- og kirke departementet har gitt Statsbygg i oppdrag å planlegge og gjennomføre prosjektet. Det antas fra regjeringens side at Ájas tilbygg ferdigstilles i løpet av 2010.

Sametingsrådets prioritering av samiske institusjonsbygg for perioden 2009-2014 er som følger:

1. Samisk kunstmuseum: Prosjektering 2008-2009, byggestart 2010
2. Várdobáiki samisk senter: Prosjektering 2011-2012, byggestart 2013
3. Beaivváš Sámi Teáhter: Prosjektering 2013-2014.

Sametingsrådet legger opp til en prosjektering av Beaivváš Sámi Teáhter innenfor nevnte seksårsperioden. Sametingsrådet mener det må foretas en nærmere vurdering av hvilken finansieringsordning som skal gjelde for et teaterbygg for Beaivváš. Dette fordi kostnadene ved et teaterbygg vil være større og annerledes enn for kulturhus. Det er derfor ikke gitt at en husleieordning vil være den mest hensiktsmessige finansieringsordningen for teateret.

Sijti Jarng har i 2007 og 2008 utarbeidet en skisse med situasjonsplan, tegninger og kostnadsoverslag for utbygging og etablering av et sørsamisk kompetansebibliotek tilknyttet nåværende bygg i Hattfjelldal. Kompetansebiblioteket foreslås å inneholde språksenter, lesesal, grupperom, studiecelle, arbeidsplasser i biblioteket og gjestekontor, i tillegg til garasje til bokbussen. Ut i fra Sijti Jarnges behovsoverslag vil etableringen innebære en utviding på ca 1000 kvm av eksisterende lokaler. Sametingsrådet understreker at nåværende prioriteringsliste ikke tillater ytterligere prioriterte nybygg i perioden 2009-2014. Samisk kompetansebibliotek ved Sijti Jarng kan tidligst planlegges påbegynt i 2015.

6. Økonomiske og administrative konsekvenser

Utvikling av samiske institusjoner kan innebære betydelige økonomiske konsekvenser. Sametingsrådet har likevel søkt å utforme meldingen med realistiske tiltak også i forhold til den økonomiske utviklingen. En positiv samisk institusjonsutvikling vil innebære økte driftsutgifter, større tilskuddsrammer, samt utgifter knyttet til omorganisering og nybygg.

Skal Sametinget kunne ha en positiv innflytelse på den samiske institusjonsutviklingen vil det være avgjørende viktig at det etableres budsjettkonsultasjons- eller budsjettforhandlingsprosedyrer mellom regjeringen og Sametinget. Sametinget bevilger i 2008 i underkant av kr 50 mill. i direkte tilskudd til samiske institusjoner. Større og bredere aktivitet ved disse institusjonene vil kreve en gradvis styrket budsjettmessig utvikling. Det kan bare skje om også Sametingets budsjettammer økes. I tillegg bevilges det driftstilskudd direkte over statsbudsjettet til flere samiske institusjoner; dette gjelder særlig institusjoner innefor høyere utdanning, forskning og kunnskapsformidling. Sametingsrådet finner at en slik finansieringsordning kan fortsette, men at det forutsetter at Sametinget gis faktisk konsultasjonsinnflytelse over disse institusjonenes økonomiske rammer.

Den driftsmessige styrkingen av de enkelte institusjoner vil måtte skje i tilknytning til de årlige budsjettforhandlingene med regjeringen og fastsettingen av Sametingets budsjett.

Sametingsrådet foreslår omdanning av flere samiske institusjoner til stiftelser der Sametinget også er gitt oppnevningsmyndighet til styrene. Ája samisk senter og museene i Tana og Varanger har så godt som ferdigstilt en omorganiseringsprosess. For Várdobáiki samisk senter er det også snakk om en større samorganiseringsprosess som skal gjennomføres. Det er forbundet med noen kostnader å gjennomføre slike omdanninger og samorganiseringer. I utgangspunktet mener Sametingsrådet at dette er kostnader institusjonene må være innstilt på å dekke innenfor de eksisterende driftsrammer. Det kan likevel åpnes for en viss økning av driftsbudsjettene for det år omdanning og samorganisering finner sted; dette avhenger imidlertid av omfanget av en slik prosess. Da det foreslås at omorganiseringsprosessene gjennomføres i 2009 vil driftsstøtten i 2010 måtte sees i lys av institusjonenes planlagte og/eller gjennomførte omorganiseringer foregående år.

Sametingsrådet har satt opp to husleiefinansierte nybygg for perioden 2009-2014. Det understrekes at realiseringen av disse nybyggene forutsetter at Sametingets budsjettmessige rammer styrkes. Forprosjekteringsutgiftene for Samisk kunstmuseum er dekket i 2008, med planlagt byggstart i 2010. Forprosjekteringskostnadene for Várdobáiki samisk senter vil bli gitt i 2011 og beregnes å være i størrelsesorden kr 600 000. Forprosjekteringskostnadene for Beaivváš Sámi Teáhter fra 2013 beregnes til å kunne være opp mot én mill kr da de tekniske kravene for et teaterbygg vil kunne være mer omfattende enn for et kultursenter. Om Sametinget formelt står som oppdragsgiver vil Statsbygg kunne stå for prosjekteringsarbeidet uten at det gjennomføres anbudskonkurranse for forprosjekteringen, jf. forskrift til lov om offentlige anskaffelser § 1-3, h.

Husleieordningen medfører at Sametinget står som garantist for husleie til Statsbygg. Husleien består av utgifter til forvaltning, drift og vedlikehold samt kapitalkostnader. Husleien vil derfor variere avhengig av byggets utforming og innhold. Det er derfor vanskelig å operere med eksakte summer på nåværende tidspunkt for perioden 2009-2014. Trolig vil kvadratmeterprisen for Samisk kunstmuseum og Várdobáiki utgjøre fra kr 2000 til kr 2700. Et bygg i størrelsesorden 1000 kvm gir dermed et årlig budsjettbehov på 2 til 2,7 mill kr, mens et bygg på ca 2000 kvm vil gi et budsjettbehov på ca 4 til 5,4 millioner kroner. Finansieringen av nybygg til Beaivváš Sámi Teáhter vil komme inn fra 2015. Hvilken finansieringsordning som velges, og hvilke kostnader et slikt nybygg vil kunne innebære, er det for tidlig å gi noen vurdering av.

Sametinget gir i dag kr 825 000 til Álttá siida, Beaiivveálgu, Samisk hus på Senja og Samisk hus i Oslo. Sametingsrådet vil overføre disse tilskuddene til en forsterket søknadsbasert tilskuddsordning fra 2009. Sametingsrådet vil i forbindelse med budsjettforslaget 2009 komme tilbake til hvor mye denne nye tilskuddspotten skal styrkes med. Sametingsrådets forslag om å henvise Sámi Filbmafestivála til post 204, direktetilskudd til samiske festivaler, innebærer en budsjetteknisk endring fra søkerbasert støtte til direktetilskudd. Sametingsrådets prioriterte tiltak om å vurdere etablering av søknadsbaserte tilskuddsordninger som stimulerer til nettverkssamarbeid mellom kultursentre, språksentre og museer nasjonalt og internasjonalt, vil det bli tatt stilling til for budsjettet i 2010. I løpet av 2009 vil det bli klarere hvordan organiseringstiltakene i meldinga er gjennomført og dermed også hvilke forutsetninger det er for utviklingen av nettverkssamarbeidet.

Sametingsrådets prioriterte tiltaket om å foreta en utredning om framtidig styring og organisering av NRK Sámi Radio beregnes til å ha en kostnadsramme på 0,7 til 1 mill kr. Dette utredningsarbeidet vil måtte ta to til tre år med oppstart tidligst i budsjettåret 2010. Organiserings- og utredningsprosesser forbundet med Sámi allaskuvla og samiske helse- og sosialinstitusjoner, vil måtte dekkes av departementene.

De administrative kostnadene av de totalt 214 mill kr som Sametinget i 2008 gir i tilskudd, er på 12 mill kr, eller 5,6 prosent av tilskuddsrammen. Dette er svært lavt, også sammenlignet med alle andre offentlige tilskuddsmyndigheter. Den lave andelen administrative ressurser for tilskuddsforvaltningen i Sametinget gir sen saksbehandling og begrenset mulighet til å veilede og følge opp søkere. Ressursmangelen har også medført at Sametinget i liten grad har evnet å ha en tett og god dialog med de samiske institusjonene. Skal institusjonene ha den positive utviklingen som er ønskelig må forutsetningene for Sametingets oppfølging styrkes.

Denne meldinga har flere prioriterte tiltak som krever forsterket kompetanse i Sametinget. Dette knytter seg særlig til forprosjektering og oppføring av nybygg, samt omdanning og samorganisering. De nye tiltakene i denne meldingen medfører et samlet merarbeid for Sametinget i størrelsesorden 1,2 til 2,4 mill. kr. I tillegg vil det være behov for administrativ styrking for å hente inn den underbemanning som allerede eksisterer. Sametingsrådet vil i forbindelse med de årlige budsjetter komme tilbake til de økonomiske rammene for administrering av Sametingets tilskuddordninger.